

Niezbędnik Dobrego Nauczyciela

Redakcja: prof. dr hab. Anna Izabela Brzezińska

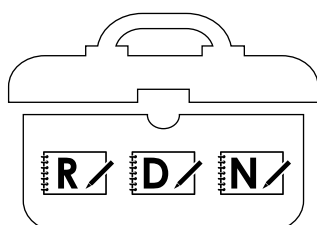

Seria IV

Monitorowanie rozwoju w okresie dzieciństwa i dorastania

TOM 1

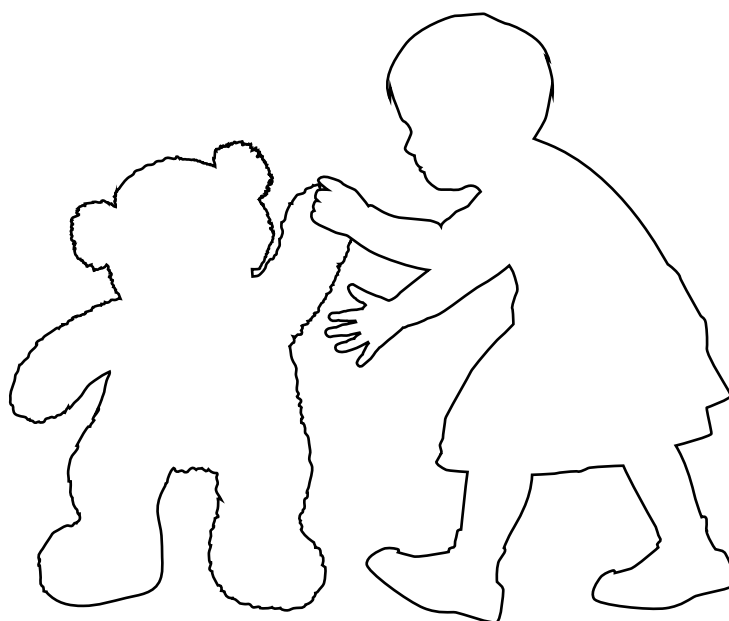
DODATEK

Anna I. Brzezińska, Karolina Appelt
Monika Mielcarek, Aleksandra Ratajczyk

Skrzynka z narzędziami Wczesne dzieciństwo

Jak zbierać informacje o dziecku
i środowisku jego rozwoju?

wiek: 0–2/3 lata

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

IBE

entuzjaści
edukacji

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Niezbędnik Dobrego Nauczyciela

Redakcja: prof. dr hab. Anna Izabela Brzezińska

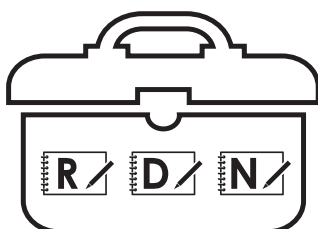
Seria IV

Monitorowanie rozwoju w okresie dzieciństwa i dorastania

TOM 1

DODATEK

Anna I. Brzezińska, Karolina Appelt
Monika Mielcarek, Aleksandra Ratajczyk

Skrzynka z narzędziami Wczesne dzieciństwo

Jak zbierać informacje o dziecku
i środowisku jego rozwoju?

KWESTIONARIUSZE
23

wiek: 0–2/3 lata

Redakcja serii Niezbędnik Dobrego Nauczyciela

prof. dr hab. Anna Izabela Brzezińska

Zespół Wczesnej Edukacji, Instytut Badań Edukacyjnych w Warszawie

Opis narzędzi i zasad ich stosowania:

Seria IV. *Monitorowanie rozwoju w okresie dzieciństwa i dorastania*

TOM 1. *Rozpoznanie zasobów dziecka i środowiska rozwoju. Wczesne dzieciństwo*

Autorzy: Monika Mielcarek, Aleksandra Ratajczyk

Konsultacja merytoryczna tomu 1:

dr Karolina Appelt

Instytut Psychologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Recenzent:

prof. dr hab. Stanisław Kowalik

Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu

Projekt okładki oraz koncepcja graficzna serii:

Beata Czapska, Instytut Badań Edukacyjnych w Warszawie

Wszystkie tomy i pakiet narzędzi gotowe do druku dostępne na stronie:

<http://eduentuzjasci.pl/dziecko-nastolatek>

Wydawca:

Instytut Badań Edukacyjnych

ul. Górczewska 8

01-180 Warszawa

Tel. +48 22 241 71 00; www.ibe.edu.pl

©Copyright by Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2014

Publikacja opracowana w ramach projektu systemowego: Badanie jakości i efektywności edukacji oraz instytucjonalizacja zaplecza badawczego, współfinansowanego przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, realizowanego przez Instytut Badań Edukacyjnych

Wzór pasów łowickich wykorzystanych w publikacji zainspirowany ilustracją z książki:

Świątkowska, J. (1953). *Strój łowicki*, seria „Atlas Polskich Strojów Ludowych”, t. 7, cz. IV Mazowsze i Sieradzkie, z. 2,

Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze

Egzemplarz bezpłatny

Spis treści

Wstęp	5
Najważniejsze...	7
Część I. Jakość domowego środowiska dziecka	9
1. Kwestionariusz dla rodziców: <i>Środowisko fizyczne w domu i wokół domu</i>	9
2. Kwestionariusz dla rodziców: <i>Środowisko społeczne dziecka</i>	10
3. Kwestionariusz dla rodziców: <i>Sposoby wychowywania (dotyczy dzieci 2–3 letnich)</i>	11
4. Kwestionariusz dla rodziców: <i>Domowa przestrzeń zabawy i nauki</i>	12
5. Kwestionariusz dla rodziców: <i>Katalog zabawek</i>	13
6. Kwestionariusz dla rodziców: <i>RAZEM</i>	21
Część II. Przebieg i efekty rozwoju dziecka	23
7. Tabela obserwacji dla rodziców i opiekunów: <i>Rozwój fizyczny dziecka</i>	23
8. Kwestionariusz dla rodziców i opiekunów: <i>Kompetencja komunikacyjna dziecka</i>	28
9. Kwestionariusz dla rodziców i opiekunów: <i>Regulacja emocji przez dziecko</i>	29
10. Kwestionariusz dla rodziców i opiekunów: <i>Termometr emocji dziecka</i>	30
11. Kwestionariusz dla rodziców i opiekunów: <i>Jak twórcze jest dziecko?</i>	32
12. Kwestionariusz dla rodziców i opiekunów: <i>Rozwój poznawczy dziecka</i>	33
13. Kwestionariusz dla rodziców i opiekunów: <i>Rozwój moralny dziecka</i>	34
14. Kwestionariusz dla rodziców i opiekunów: <i>Zaufanie i autonomia dziecka</i>	34
Część III. Jakość instytucjonalnego środowiska dziecka	37
15. Kwestionariusz dla opiekunów: <i>Środowisko fizyczne w żłobku</i>	37
16. Kwestionariusz dla opiekunów: <i>Klimat w żłobku</i>	39
17. Kwestionariusz dla opiekunów: <i>System organizacji żłobka</i>	41
18. Kwestionariusz dla opiekunów: <i>RAZEM</i>	42
Część IV. Funkcjonowanie dziecka w instytucji	43
19. Kwestionariusz dla opiekunów: <i>Strategie adaptacji dziecka w żłobku/klubie dziecięcym</i>	43
20. Kwestionariusz dla opiekunów: <i>Dziecko w grupie</i>	44
21. Kwestionariusz dla rodziców: <i>Zadowolenie dziecka ze żłobka/klubu dziecięcego</i>	45
22. Kwestionariusz dla opiekunów i rodziców: <i>Dziecko w relacjach z dorosłymi</i>	46
23. Kwestionariusz dla opiekunów i rodziców: <i>Gotowość dziecka do pójścia do przedszkola</i>	47

Dla kogo jest przeznaczony i kto wypełnia kwestionariusz

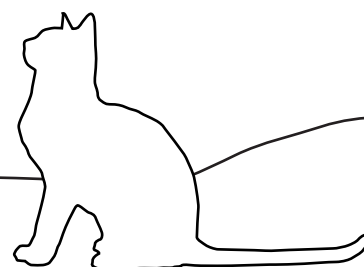
	ikonka związana z każdym tomem 1 wszystkich serii NDN
0-2/3 lata	wiek dziecka, którego dotyczą przygotowane kwestionariusze
  	Dla Rodziców (opiekunów prawnych dziecka) i innych domowników zajmujących się dzieckiem ikonka w kolorze czarnym oznacza, że kwestionariusz jest przygotowany do wypełnienia przez rodziców/domowników
  	Dla Dzieci (nastolatków) ikonka w kolorze czarnym oznacza, że kwestionariusz jest przygotowany do wypełnienia przez dzieci (nastolatki)
  	Dla Nauczycieli ikonka w kolorze czarnym oznacza, że kwestionariusz jest przygotowany do wypełnienia przez nauczycieli (opiekunów)
	wersja przygotowana do wypełnienia dla dziecka (nastolatka)

W tym tomie znajdują się kwestionariusze przeznaczone dla:

Rodziców i Nauczycieli

Rodziców

Nauczycieli

Wstęp

Przygotowana przez nas „skrzynka z narzędziami” przeznaczona jest dla rodziców, opiekunów i nauczycieli małych dzieci w wieku do 2/3 lat, a więc dla osób, które na co dzień obserwują dziecko, wchodzą z nim w różnorodne kontakty, pielęgnują je, zajmują się nim i bawią. Najczęściej robią to dobrze, starając się dostosować swoje działania do potrzeb dziecka – jego nastroju i rytmu działania, pory dnia i okoliczności zewnętrznych. Większość rodziców w opiece nad dzieckiem i jego wychowywaniu korzysta ze swoich doświadczeń życiowych, rad osób najbliższych, podpatruje innych rodziców, jak sobie radzą z dzieckiem w podobnym wieku, szczególnie w sytuacjach trudnych. Szuka informacji w Internecie, książkach, pismach fachowych, także u specjalistów – lekarza, dietetyka, psychologa, logopedy czy fizjoterapeuty.

Nasz poradnik (*Rozpoznanie zasobów dziecka i środowiska rozwoju. Wczesne dzieciństwo* - tom 1 w serii IV pt.: *Monitorowanie rozwoju w okresie dzieciństwa i dorastania*) ma zachęcić rodziców do większej uważności na potrzeby dzieci, do wnikliwszej obserwacji ich zachowania w różnych sytuacjach, ale też ma wskazywać inne możliwe zachowania rodziców i opiekunów niż te zwykle przejawiane przez nich wobec dziecka na co dzień. Jesteśmy przekonane, że uważne monitorowanie polegające na świadomym, aktywnym i celowym obserwowaniu, zapisywaniu, gromadzeniu i analizowaniu informacji o funkcjonowaniu dziecka pomaga wspierać je w rozwoju dzięki dostrzeganiu jego zmieniających się potrzeb, planowaniu działań zgodnych z kierunkiem rozwoju, budowaniu gotowości na kolejne nowe wyzwania.

Opracowując narzędzia zawarte w „skrzynce” stawialiśmy sobie za cel przygotowanie użytecznych, bo dostarczających wartościowych informacji o funkcjonowaniu dziecka i jego środowiska, ale także łatwych w używaniu metod, które pomogą rodzicom i opiekunom małych dzieci wypełniać ich najważniejsze zadanie, jakim jest wspieranie ich w rozwoju. Każda z rozwojowych ścieżek jest inną, niepowtarzalną, dlatego też narzędzia te nie mają służyć selekcji poprzez oddzielanie dzieci, ich zachowań i środowisk „w normie” od tych, które w tej normie się nie mieszczą. Naszym celem jest uwrażliwienie tych, którzy są najbliższymi dziecku na jego potrzeby, zachęcenie do spojrzenia w nowy sposób na swoje

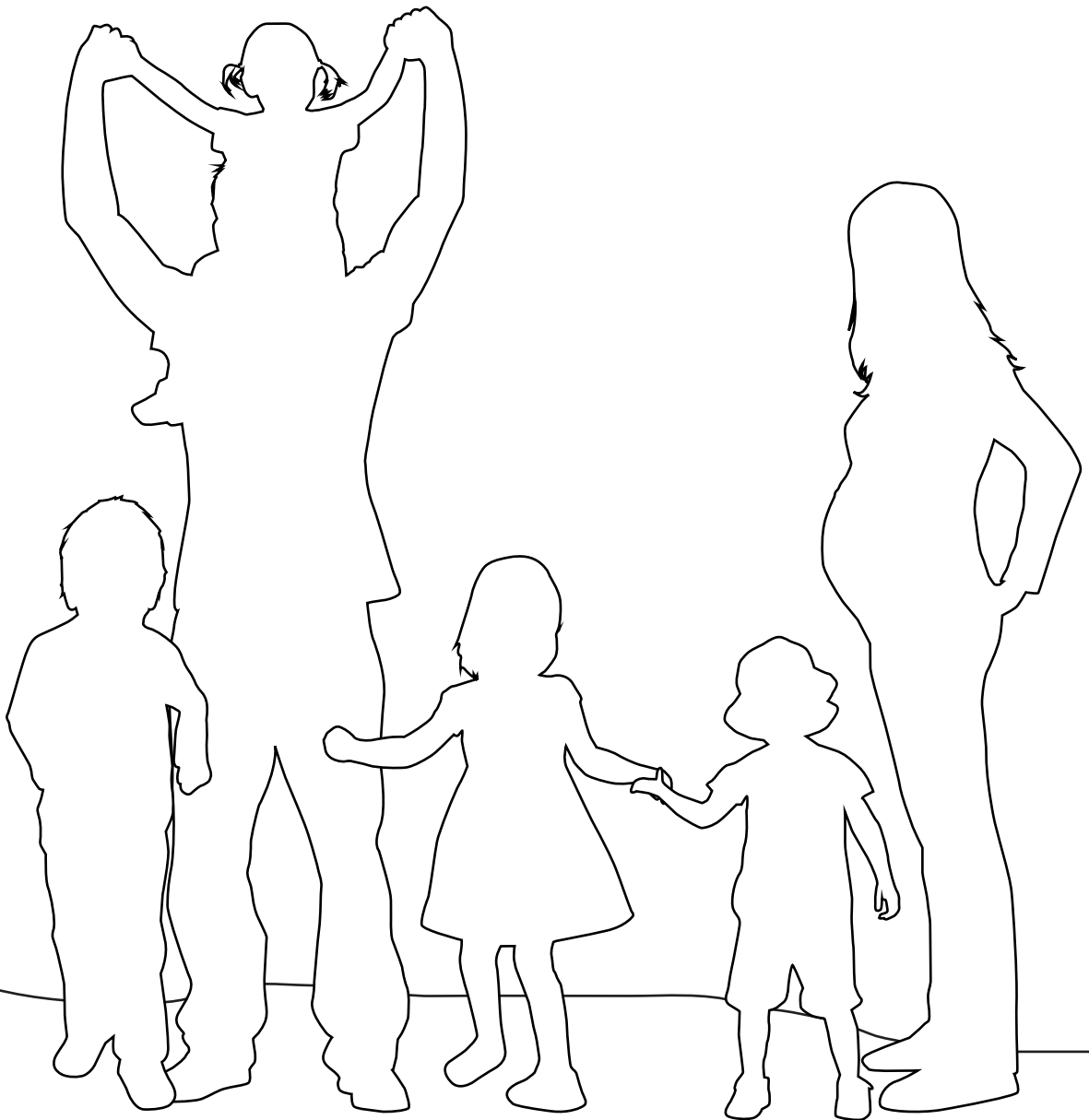
rodzicielskie i nauczycielskie działania, skłonienie do refleksji, zwrócenie uwagi na czynniki ważne dla funkcjonowania dziecka w jego otoczeniu domowym i instytucjonalnym. To tak, jak małe dziecko zadając dorosłym wiele różnorodnych pytań zmusza ich do refleksji, zastanowienia się, baczniego przyjrzenia się, otwiera im oczy na wiele spraw, których wcześniej nie zauważali lub być może patrzyli na nie zupełnie inaczej.

Nim sięgną Państwo po narzędzia ze skrzynki zachęcamy do przeczytania części zatytułowanej *Najważniejsze...* - starałyśmy się krótko przedstawić to, co ważne dla monitorowania rozwoju we wczesnym dzieciństwie, a więc to, co leży u podstaw zaprezentowanych na dalszych stronach metod.

Wszystkie narzędzia podzielone zostały na cztery grupy:

- pierwsza, nazwana „Jakość środowiska domowego”, zawiera metody pozwalające analizować fizyczne i społeczne aspekty pierwszego środowiska rozwoju małego dziecka, jakim jest dom i rodzina
- w drugiej grupie znalazły się narzędzia służące do obserwowania przebiegu i efektów rozwoju dziecka w okresie wczesnego dzieciństwa
- trzecia część zawiera metody pozwalające rozpoznać jakość instytucjonalnego środowiska małego dziecka, jakim jest żłobek czy klub dziecięcy
- czwarta część obejmuje metody obserwowania i analizowania funkcjonowania małego dziecka w instytucji - począwszy od procesu adaptacji w żłobku/klubie dziecięcym, a na gotowości do pójścia do przedszkola kończąc.

Narzędzia przygotowane zostały również w wersji czarno-białej, bardziej skromnej graficznie, ale korzystniejszej do drukowania, powielania i wypełniania przez rodziców, opiekunów i nauczycieli małych dzieci. Zachęcamy do wielokrotnego ich wykorzystywania. Dopiero bowiem regularna, powtarzana w pewnych odstępach czasu obserwacja dziecka i jego środowiska pozwala uchwycić zmienność, zauważyć poczynione przez dziecko postępy oraz wyciągnąć z tych obserwacji sensowne wnioski. Z nadzieją, że opracowane przez nas metody będą pomocne w procesie wspomaganego rozwoju dzieci w ich wczesnym dzieciństwie oddajemy je do Państwa dyspozycji.

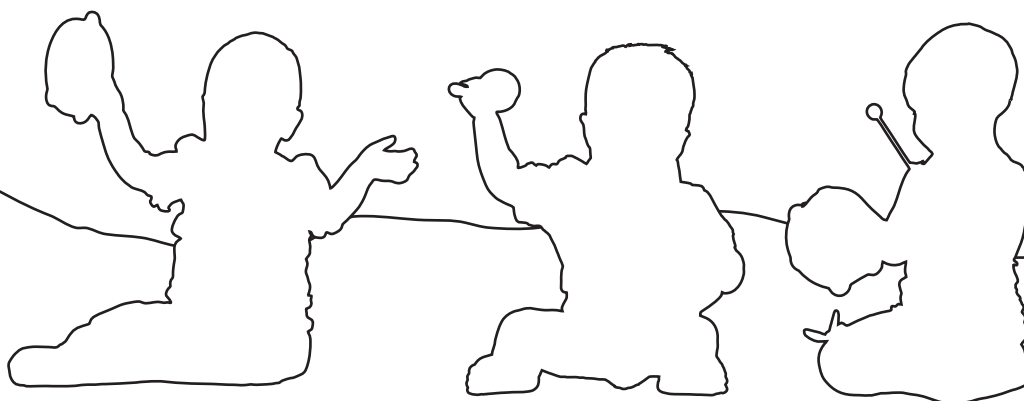
Najważniejsze...

1. Środowisko domowe i rodzina to pierwsze i podstawowe środowisko rozwoju dziecka, które pozwala mu podjąć i realizować ważne dla niego zadania rozwojowe. Dom i rodzina to dla małego dziecka podstawowe źródło:
  - poczucia bezpieczeństwa
  - pomocy w rozumieniu świata
  - wyzwań poznawczych i społecznych
  - wzorów do naśladowania
  - wsparcia emocjonalnego i konkretnej pomocy w trudnych sytuacjach.
2. Najważniejsze w regularnej obserwacji środowiska domowego jest przyjęcie perspektywy wielowymiarowej:
  - perspektywy dziecka: dostosowanie przestrzeni w domu i wokół niego do jego potrzeb, tak by mogło bezpiecznie eksplorować otoczenie i samodzielnie urządzać tę przestrzeń „po swojemu”
  - perspektywy rodziców/opiekunów: dopasowanie przestrzeni dostępnej dla dziecka do potrzeb opiekunów, tak by mogli obserwować dziecko, być z nim w kontakcie i by mogli - w razie zagrożenia - odpowiednio szybko reagować
  - perspektywa innego dorosłego: w świecie dziecka najważniejsza rola przypada drugiemu człowiekowi - poza rodzicami i najbliższymi opiekunami należy więc w dziecięcy świat włączać stopniowo innych dorosłych; rodzicom pomoże to w sposób bardziej obiektywny ocenić rozwój dziecka, a jemu samemu da mocne podstawy do nawiązywania różnych relacji społecznych w późniejszych etapach rozwoju.
3. Regularne monitorowanie środowiska (fizycznego i społecznego), w jakim przebywa dziecko pozwala na wprowadzanie w nim zmian dostosowanych do jego zmieniających się możliwości i potrzeb. Dzięki monitorowaniu opiekunowie uzyskują wiedzę na temat obszarów, w których można stawiać przed dzieckiem trudniejsze, niż dotychczas zadania - zgodnie z zasadą stymulowania strefy najbliższego rozwoju.
4. Monitorowanie rozwoju dziecka jest szczególnie ważne w okresie wczesnego dzieciństwa, gdyż wtedy kładzione są fundamenty pod dalszy proces rozwoju, a jakość tych fundamentów ma znaczący wpływ na przebieg całego procesu rozwoju w dalszych jego etapach.
5. Rozwój fizyczny (somatyczny) w tym wczesnym okresie życia jest bardzo dynamiczny, zatem stała i systematyczna obserwacja daje możliwość szybkiej interwencji w razie zaobserwowania nieprawidłowości rozwojowych (wtedy konieczna jest konsultacja z lekarzem rodzinnym/ze specjalistą).
6. W okresie wczesnego dzieciństwa następuje zasadnicza zmiana w pełnieniu roli opiekuna małego dziecka:
  - przechodzenie od roli osoby zaspokajającej wszystkie potrzeby dziecka do roli osoby wspierającej je w coraz bardziej samodzielnym zaspokajaniu własnych potrzeb
  - stopniowe zmniejszanie się zakresu i intensywności kontroli rodzicielskiej, a w konsekwencji przyzwalanie na większą samodzielność dziecka i poszanowanie jego autonomii i niezależności
  - monitorowanie pozwala na zaobserwowanie, w jaki sposób dziecko radzi sobie z tymi zmianami w doświadczanej od dorosłych opiece, co ma kluczowe znaczenie dla procesu rozwoju autonomii i samoregulacji dziecka.
7. Rozwój każdego dziecka w okresie wczesnego dzieciństwa może przebiegać bardzo różnie względem innych dzieci - rodzeństwa, dzieci sąsiadów czy krewnych. Warto pamiętać, iż w większości różnice te mają charakter chwilowy. Wynika to z indywidualnego tempa rozwoju każdego dziecka.
8. Tempo rozwoju dzieci w tym samym wieku jest bardzo indywidualne, co powoduje, iż sposób zaspokajania potrzeb małych dzieci również musi być zindywidualizowany.
9. Środowisko instytucjonalne jest miejscem, w którym dziecko spotyka się z innymi ludźmi – zarówno dorosłymi (opiekunami, wychowawcą grupy, pracownikami instytucji, osobami odwiedzającymi ją), jak i rówieśnikami oraz dziećmi młodszymi i starszymi od siebie. Uczy się funkcjonowania wg reguł określonych przez te instytucje oraz wzbogaca swe doświadczenia w relacjach społecznych.
10. Żłobki i kluby dziecięce nie są jedynymi miejscami instytucjonalnego funkcjonowania małych dzieci, są

- nimi również miejsca użyteczności publicznej i instytucje kultury, do których zabieramy małe dziecko.
11. W okresie wczesnego dzieciństwa ważna jest różnorodność środowisk, w których przebywa dziecko, a co się z tym wiąże - różnorodność doświadczeń, jakie stają się udziałem dziecka. Poprzez to zróżnicowanie nabiera ono umiejętności poznania także „niepisanych” reguł społecznych, które są niezbędne do funkcjonowania w społeczeństwie.
  12. Jakość funkcjonowania dziecka w żłobku czy klubie dziecięcym zależy od tego:
    - jaki jest jego styl przywiązania „wyniesiony z domu” (bezpieczny, unikowy czy ambiwalentny)?
    - jakie są wzorce zachowań wyniesione ze środowiska domowego, np. rytuały opieki, nawyki higieniczne, przyzwyczajenia dziecka?
  13. Monitorowanie jest niezwykle pomocne w analizie procesu adaptowania się dziecka w żłobku czy w klubie dziecięcym – na początku pobytu i w jego trakcie. Pozwala także odpowiedzieć na pytanie, na ile jest ono przygotowane do przejścia do kolejnego etapu edukacji czyli do przedszkola, a w czym powinniśmy i możemy mu pomóc, by jego gotowość zwiększyć, aby – w konsekwencji - skutecznie radziło sobie z nowymi wyzwaniami.

Wszystkie tomy i pakiet narzędzi
gotowe do druku dostępne na
<http://eduentuzjasci.pl/dziecko-nastolatek>

Część I. Jakość domowego środowiska dziecka

1. Kwestionariusz dla rodziców: Środowisko fizyczne w domu i wokół domu

INSTRUKCJA:

- Rozejrzyj się po otoczeniu fizycznym w domu i: (1) zastanów się, czy odpowiada potrzebom małego dziecka, (2) sprawdź, czy są miejsca, które dziecko może dowolnie zmieniać, (3) zastanów się, czy w domu można zmieniać układ mebli i czy są w nim dekoracje odpowiadające aktualnym świętom czy wydarzeniom państwowym, porom roku, (4) sprawdź, czy przedmioty i meble, z których korzysta dziecko są dostosowane do jego wzrostu.
- Zwróć uwagę, czy środowisko fizyczne wokół domu/mieszkania i podwórze/najbliższa domu okolica: (1) umożliwia dziecku różne działania, (2) pozwala dziecku na swobodne poruszanie się, (3) jest bezpieczne.

Postaw znak X w wybranym polu

Przestrzeń W DOMU	1. Jest wystarczająco dużo miejsca na swobodne poruszanie się dziecka.	tak	trudno powiedzieć	nie
	2. Jest więcej niż jeden rodzaj nawierzchni (dywan, drewno, płytki ceramiczne albo kamienne, wykładzina).	tak	trudno powiedzieć	nie
	3. Są meble lub urządzenia – stołeczki, drabinka - za pomocą których dziecko może samodzielnie sięgać do niektórych przedmiotów (np. szczoteczka do zębów, łyżka, kubeczek, zabawki, włącznik światła).	tak	trudno powiedzieć	nie
	4. Są zabezpieczenia urządzeń (gniazdka, piekarnik, pralka, wirówka).	tak	trudno powiedzieć	nie
	5. Brak dostępu do różnych niebezpiecznych przedmiotów (środki czystości, leki, noże, środki owadobójcze).	tak	trudno powiedzieć	nie
	6. Jest odpowiednio dużo przestrzeni (odpowiednie rozstawienie mebli) do zabaw ruchowych w domu.	tak	trudno powiedzieć	nie
	7. Jest miejsce do zabaw – używane przez dziecko TYLKO do zabawy.	tak	trudno powiedzieć	nie
	8. Jest specjalne miejsce na zabawki, dostępne dla dziecka, tak by samo mogło decydować, kiedy i czym się bawi (pudła, kosze na zabawki, skrzynie, szuflady lub półki).	tak	trudno powiedzieć	nie
Przestrzeń WOKÓŁ DOMU	9. Wokół domu znajduje się wystarczająco duża przestrzeń, umożliwiająca dziecku zabawę i swobodne, bezpieczne poruszanie się (podwórze, ogród, taras).	tak	trudno powiedzieć	nie
	10. Blisko domu/wokół niego jest więcej niż jeden rodzaj nawierzchni (trawa, żwir, beton, drewno, piasek).	tak	trudno powiedzieć	nie
	11. Blisko domu są place zabaw i inne miejsca (park, skwer), w których dziecko może spotykać się i bawić z dziećmi z sąsiedztwa.	tak	trudno powiedzieć	nie
	12. Blisko domu są urządzenia i instalacje dostosowane do małych dzieci, za pomocą których dziecko może aktywnie spędzać czas (huśtawka, drabinki do wspinania, bramka, piaskownica).	tak	trudno powiedzieć	nie
	13. Dorośli mają możliwość obserwowania bawiącego się w pobliżu domu dziecka, by w razie potrzeby móc szybko zareagować.	tak	trudno powiedzieć	nie
Ile znaków X postawiłeś w każdej kolumnie:		...	...	...

2. Kwestionariusz dla rodziców: Środowisko społeczne dziecka

INSTRUKCJA

- Zastanów się, jak wygląda środowisko społeczne dziecka: (1) kto najczęściej przebywa w domu, (2) z kim się dziecko bawi, (3) z kim prowadzi swoje „rozmowy”.
- Przypomnij też sobie, jak dziecko reaguje, gdy spotyka się z innymi ludźmi, szczególnie z nowo poznanymi osobami, np. pracownikami sklepu czy u lekarza.
- Zwróć uwagę, czy najbliżsi opiekunowie dziecka: (1) umożliwiają mu zabawy z rówieśnikami, (2) pozwalają na kontakty z dalszą rodziną, dziadkami i znajomymi, (3) zabierają dziecko do różnych instytucji np. sklepów, banków, kościoła, kawiarni.

Postaw znak X w wybranym polu

1. Kontakty w domu	1. W naszym domu spędzamy wspólnie czas i możemy rozmawiać o wszystkim.	nigdy	rzadko	czasami	często	cały czas
	2. W naszym domu panuje miła atmosfera zaufania i serdeczności.	nigdy	rzadko	czasami	często	cały czas
	3. Potrafię rozpoznać zły nastrój dziecka i od razu staram się je pocieszyć, uspokoić – przytulam, kołuszę, zagaduję.	nigdy	rzadko	czasami	często	cały czas
	4. Gdy zdarza się, że dziecko silnie przeżywa sytuację, które miały miejsce poza domem np. w żłobku czy klubiku opowiada o tym w domu.	nigdy	rzadko	czasami	często	cały czas
	5. Dorośli w domu włączają dziecko w to, co akurat robią, np. w kuchni, w ogrodzie.	nigdy	rzadko	czasami	często	cały czas
Ile znaków X postawiłeś w każdej kolumnie:		...	...	...	...	...
2. Kontakty dziecka ze znajomymi osobami	1. Dziecko ma kontakt z innymi dziećmi: kuzynostwem, dziećmi znajomych i kolegami z podwórka, żłobka, z klubiku.	nigdy	rzadko	czasami	często	cały czas
	2. Zapraszamy do naszego domu kolegów dziecka ze żłobka, z klubiku, z placu zabaw.	nigdy	rzadko	czasami	często	cały czas
	3. Moje dziecko odwiedza kolegów w ich domach.	nigdy	rzadko	czasami	często	cały czas
	4. Moje dziecko ma kontakt z osobami w różnym wieku: młodszymi od siebie i starszymi – dziadkami, ciotkami, naszymi znajomymi.	nigdy	rzadko	czasami	często	cały czas
	5. Odwiedzają nas znajomi i rodzina, z którymi dziecko ma wtedy kontakt.	nigdy	rzadko	czasami	często	cały czas
Ile znaków X postawiłeś w każdej kolumnie:		...	...	...	...	...
3. Kontakty dziecka z nowymi osobami	1. Gdy mam coś do załatwienia zabieram dziecko ze sobą: na pocztę, do banku, do sklepu.	nigdy	rzadko	czasami	często	cały czas
	2. Moje dziecko ma możliwość poznawania nowych dzieci: na placu zabaw, w klubie dziecięcym.	nigdy	rzadko	czasami	często	cały czas
	3. Regularnie chodzimy do lekarza rodzinnego na badania kontrolne.	nigdy	rzadko	czasami	często	cały czas
	4. Kiedy przychodzi do domu np. hydraulik, kominiarz – przedstawiamy dziecku nową osobę i potem rozmawiamy o tym, co ona robi.	nigdy	rzadko	czasami	często	cały czas
	5. Gdy wyjeżdżamy do dalszych krewnych albo znajomych zabieramy dziecko ze sobą.	nigdy	rzadko	czasami	często	cały czas
Ile znaków X postawiłeś w każdej kolumnie:		...	...	...	...	...

3. Kwestionariusz dla rodziców: *Sposoby wychowywania* (dotyczy dzieci 2–3 letnich)

INSTRUKCJA

- Zastanów się, jak postępujesz ze swoim dzieckiem w różnych sytuacjach w domu i poza domem - czy postępujesz podobnie niezależnie od sytuacji czy raczej starasz się dostosowywać do tego, co się akurat dzieje?
- Przeanalizuj swoje zachowania jako rodzica – jak postępujesz najczęściej?

☐ Przeczytaj uważnie wszystkie możliwości odpowiedzi. ☐ Wybierz to, co robisz najczęściej w danej sytuacji.	A. Jedyne przypominam dziecku, że ma coś do zrobienia, a czasami nawet nie muszę mu przypominać, bo pamięta, a potem już go nie kontroluję.	B. Wspieram dziecko i zachęcam do działania. Staram się być stale obecna/y, aby w razie czego służyć mu pomocą.	C. Tłumaczę na czym zadanie polega, co dziecko ma zrobić, ale też cały czas je wspieram, szczególnie w razie trudności, aby się nie poddawało.	D. Dokładnie tłumaczę i pokazuję, co i jak należy zrobić, a potem sprawdzam i kontroluję, czy dziecko działa według wyznaczonych przeze mnie zasad.
--	---	---	--	---

Postaw znak X na wybranych literach (A, B, C, D)

(1) Dziecko **robi coś po raz kolejny** i wiesz, że potrafi to zrobić. Jak się zachowujesz, gdy dziecko:

1. bardzo lubi to robić i czuje się przy tym pewnie	A	B	C	D
2. mówi, że nie chce mu się tego robić	A	B	C	D
3. wydaje ci się, że jednak czuje się niezbyt pewnie	A	B	C	D
4. mimo, że umie, to tego nie lubi robić	A	B	C	D

(2) Dziecko zabiera się do zadania **po raz pierwszy** w życiu. Jak się zachowujesz, gdy dziecko:

5. nie wie, jak zacząć, ale jest ciekawe nowego zadania	A	B	C	D
6. nie wie, jak zacząć i widać, że jest niepewne	A	B	C	D
7. ma trudności z wykonaniem zadania, jednak nie poddaje się i chętnie próbuje dalej	A	B	C	D
8. ma trudności z wykonaniem zadania i szybko się poddaje, rezygnuje	A	B	C	D

Zaznacz w tabelce swoje odpowiedzi – postaw znak X na literze, którą wybrałeś/łaś

Numer	Elastyczność stylu wychowywania dziecka		
	Niska	Przeciętna	Wysoka
1	D	B, C	A
2	D	C, A	B
3	A	C, D	B
4	A, D	C	B
5	A	B, D	C
6	A	B, D	C
7	A	B, C	D
8	A	B, D	C
Liczba odpowiedzi zaznaczonych w kolumnie (wpisać):	...	...	...

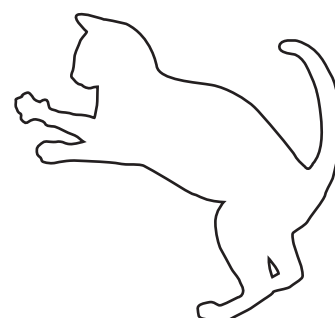
4. Kwestionariusz dla rodziców: *Domowa przestrzeń zabawy i nauki*

INSTRUKCJA

- Obejrzyj miejsce, w którym dziecko zwykle bawi się lub wykonuje swoje ulubione czynności.

Postaw znak X w wybranym polu

Zróżnicowanie przestrzeni domowej	1. Czy dziecko może bawić się, kulać, raczkować, chodzić po całym domu po różnych pomieszczeniach?	tak	trudno powiedzieć	nie
	2. Czy dziecko ma miejsce w domu, którego może być gospodarzem, np. pokój, kąpiel?	tak	trudno powiedzieć	nie
	3. Czy dziecko w czasie zabawy ma do dyspozycji dywan, matę, koc, na których może się bawić, przewracać, czy kulać?	tak	trudno powiedzieć	nie
	4. Czy dziecko ma stolik lub biurko do wykonywania prac plastycznych?	tak	trudno powiedzieć	nie
	5. Czy dziecko ma takie miejsce, w którym może pod okiem opiekuna bawić się produktami spożywczymi takimi, jak mąka, kasza, groch?	tak	trudno powiedzieć	nie
Jakość przestrzeni domowej	6. Czy miejsce, w którym dziecko się bawi, jest bezpieczne, bez dostępu do niebezpiecznych przedmiotów, urządzeń?	tak	trudno powiedzieć	nie
	7. Czy dziecko ma często wietrzone pomieszczenie, w którym bawi się, przebywa, śpi?	tak	trudno powiedzieć	nie
	8. Czy miejsce, w którym dziecko się bawi jest wystarczająco oświetlone?	tak	trudno powiedzieć	nie
	9. Czy w czasie zabawy dziecko rzadko przebywa w pobliżu telewizora/ radia/komputera/innych urządzeń, które mogłyby je rozpraszać?	tak	trudno powiedzieć	nie
	10. Czy dziecko malując lub bawiąc się przy stole lub biurku siedzi w wygodnym i odpowiednim dla jego wzrostu krześle/fotelu?	tak	trudno powiedzieć	nie
Dostępność przestrzeni i przedmiotów	11. Czy dziecko ma jakieś wygodne miejsce, w którym może oglądać książeczki, bawić się klockami, układankami?	tak	trudno powiedzieć	nie
	12. Czy dziecko ma miejsce, gdzie może wieszać swoje prace (na ścianie, tablicy, lodówce)?	tak	trudno powiedzieć	nie
	13. Czy dziecko ma do dyspozycji przybory do malowania, rysowania, klejenia?	tak	trudno powiedzieć	nie
	14. Czy dziecko ma możliwość (np. mały taboret, małe schodki), aby bezpiecznie sięgnąć coś z wyższej półki/umywalki?	tak	trudno powiedzieć	nie
	15. Czy dziecko ma półkę, regał, kosz, karton przeznaczony na jego zabawki i książki i ma do tych miejsc swobodny dostęp?	tak	trudno powiedzieć	nie
Ile znaków X postawiłeś w każdej kolumnie:		...	...	...

5. Kwestionariusz dla rodziców: Katalog zabawek

INSTRUKCJA

- Zastanów się, jakie i jak wiele zabawek i urządzeń z każdej grupy ma Twoje dziecko.

Postaw znak X w wybranym polu

A	1. Książki z obrazkami (z papieru, z grubszymi kartkami z kartonu, z tworzyw sztucznych, z materiału).	bardzo dużo	dużo	niewiele	nie ma
	2. Płyty CD z bajkami/audiobooki.	bardzo dużo	dużo	niewiele	nie ma
	3. Instrumenty muzyczne (np. tamburyn, gitara, cymbałki, flet).	bardzo dużo	dużo	niewiele	nie ma
	4. Płyty z muzyką oraz sprzęt audio uruchamiany przez rodzica dla dziecka bądź samodzielnie przez dziecko (odtwarzacze CD, MP3).	bardzo dużo	dużo	niewiele	nie ma
B	5. Zestawy do tworzenia konstrukcji (do składania, bujaki, tunele).	bardzo dużo	dużo	niewiele	nie ma
	6. Domki, namioty (gotowe lub zrobione z przedmiotów domowych, kartonów).	bardzo dużo	dużo	niewiele	nie ma
	7. Basen, piaskownica, trampolina, huśtawka, zjeżdżalnia, zabawki na biegunach.	bardzo dużo	dużo	niewiele	nie ma
C	8. Piłki (do kopania/skakania, rzucania).	bardzo dużo	dużo	niewiele	nie ma
	9. Samochody, rowerek, inne pojazdy na których można jeździć.	bardzo dużo	dużo	niewiele	nie ma
	10. Zabawki do ciągnięcia na sznurku, do pchania.	bardzo dużo	dużo	niewiele	nie ma
D	11. Grzechotki, gryzaczki, lusterka.	bardzo dużo	dużo	niewiele	nie ma
	12. Klocki drewniane, z tworzywa sztucznego.	bardzo dużo	dużo	niewiele	nie ma
	13. Puzzle, zabawki związane z przewlekaniem sznurka (wyszywanki, koraliki), labirynty.	bardzo dużo	dużo	niewiele	nie ma
E	14. Samochody i inne pojazdy różnego rodzaju i wielkości.	bardzo dużo	dużo	niewiele	nie ma
	15. Lalki, pacynki, kukielki, pluszowe misie i inne pluszaki.	bardzo dużo	dużo	niewiele	nie ma
	16. Zestawy zabawek tematycznych z figurkami ludzi i zwierząt, pojazdami, akcesoriami (np. gospodarstwo, domek dla lalek, lotnisko, garaż).	bardzo dużo	dużo	niewiele	nie ma
	17. Akcesoria domowe: naczynia kuchenne, serwisy, telefony, klucze, narzędzia.	bardzo dużo	dużo	niewiele	nie ma
F	18. Plastelina, modelina, ciastolina, masa solna, kolorowy papier, bibuła.	bardzo dużo	dużo	niewiele	nie ma
	19. Farby, kredki, pisaki, mazaki, stemple.	bardzo dużo	dużo	niewiele	nie ma
	20. Tablice do pisania kredą, tablice magnetyczne.	bardzo dużo	dużo	niewiele	nie ma
G	21. Karuzela z pozytywką, mata edukacyjna.	bardzo dużo	dużo	niewiele	nie ma
	22. Zabawki wymagające tworzenia kategorii i sortowania, dopasowywania kształtów, „memory”.	bardzo dużo	dużo	niewiele	nie ma
	23. Gry planszowe i zręcznościowe (chińczyk, pchełki, grzybobranie), karty, układanki wieloelementowe (6–12 części).	bardzo dużo	dużo	niewiele	nie ma
Ile znaków X postawiłeś w każdej kolumnie:		...	...	...	...

Kategorie zabawek:

- A** – wymagają kontaktu dziecka z dorosłym, poprzez rozmowy, zadawanie pytań i szukanie odpowiedzi dzieci zdobywają wiedzę i rozwijają swoje umiejętności komunikacyjne i twórcze
- B** – sprzyjają kontaktom z innymi dziećmi, rozwijają umiejętności konstruowania, negocjowania i współpracy
- C** – zabawki wymagające ruchu, rozwijają koordynację wzrokowo-ruchową, precyzję ruchów
- D** – zabawki związane z manipulacją i koordynacją wzrokowo-ruchową, rozwijają spostrzegawczość, doskonałą sprawność rąk
- E** – do zabaw ruchowych i „w rolę” (zabaw tematycznych), warto te zabawki łączyć w zabawach z wykorzystaniem innych przedmiotów i różnych narzędzi domowych (łopatki, łyżki, garnki, butelki, sitka), te inne przedmioty wykorzystują wiedzę dziecka dotyczącą życia codziennego, którą przenosi do zabawy, rozwijają wyobraźnię poprzez wymyślanie tematyki i przebiegu zabawy
- F** – rozwijają wyobraźnię i fantazję, umiejętności manualne, sprzyjają współpracy i rozwijaniu twórczości dziecka
- G** – zabawy angażujące uwagę, pamięć, myślenie (w tym planowanie), rozwijają kompetencje umysłowe, wymagają odnalezienia prawidłowości lub rozwiązania zadania, wspomagają zdolność koncentrowania się i poznawania obowiązujących reguł

Kategorie zabawek a wspomaganie rozwoju dziecka w wieku 2/3–4/5 lat

Materiał pomocniczy

Proponowana przez nas lista zawiera różnorodne kategorie zabawek wpływających na rozwój małego dziecka od okresu wczesnego dzieciństwa (wieku poniemowlęcego) do wczesnego wieku przedszkolnego czyli od ok. 18 miesięcy do 3–4 roku życia. Wyróżniono osiem kategorii:

1. **Kontakt z dorosłym**
2. **Kontakt z innymi dziećmi** – zabawy ruchowe i współpraca
3. **Poruszanie się** – sprawność i koordynacja ruchowa
4. **Manipulacja** – sprawność manualna i koordynacja ruchowa
5. **Wyobraźnia, wiedza i umiejętności** – zabawy ruchowe i tematyczne
6. **Wyobraźnia, wiedza i umiejętności** – uczenie współpracy
7. **Uwaga, pamięć i myślenie**
8. **Myślenie i planowanie**

Wyróżnione przez nas kategorie związane są z różnymi obszarami rozwoju dziecka. Dwie pierwsze (1 i 2) kategorie dotyczą przede wszystkim rozwoju społecznego i emocjonalnego, kolejne dwie (3 i 4) rozwoju ruchowego w obszarze tzw. motoryki dużej i małej a ostatnie cztery (5, 6, 7, i 8) w głównej mierze kompetencji poznawczych. Podział ten ma charakter jedynie porządkujący, bowiem mówiąc o rozwoju zawsze mamy na uwadze rozwój całego człowieka, we wszystkich sferach jego funkcjonowania. Dziecko angażując się w daną zabawę rozwija różnorodne swoje kompetencje, nie tylko te, które są dominujące, pierwszoplanowe dla danego typu zabawy. I tak, bawiąc się na przykład w zabawy ruchowe dziecko rozwija swoją sprawność motoryczną, ale też rozwija się społecznie (bo zwykle bawi się z dorosłym lub z innymi dziećmi) oraz emocjonalnie, bo buduje wiarę we własne siły, poczucie pewności siebie, odporności na porażki.

Warto zwrócić też uwagę, iż jedna zabawka może pełnić różne funkcje. Drewniany klocek może być elementem konstrukcyjnym w budowanym domu czy moście, ale może też pełnić rolę wagonika pociągu lub kawałka tortu, gdy bawimy się w przyjęcie. W dużym stopniu zależy to od pomysłowości dorosłego i jego umiejętności pokazania dziecku różnych zastosowań danego przedmiotu. To w kontakcie z dorosłym dziecko odkrywa różne funkcje, w jakich może występować jakiś przedmiot. Dzięki temu, z jednej strony, zdobywa wiedzę o otaczającym je świecie, a z drugiej zaczyna wkraczać do świata wyobraźni i rozpoczyna drogę ku rozwojowi myślenia abstrakcyjnego. A to pozwoli mu w przyszłości na dowolną zabawę, nawet wtedy, gdy ma do dyspozycji tylko patyki, liście i sznurki, a później same tylko słowa.

Zabawki, przynajmniej niektóre, mogą sprawiać wrażenie „za trudnych” w stosunku do aktualnych kompetencji dzieci, które mają z nich korzystać. Wynika to jednak z naszego przekonania, iż tylko zabawki i zabawy przekraczające nieco kompetencje dzieci, które się nimi bawią stanowią dla nich wyzwanie i „pociągają” ich rozwój naprzód. Takie zabawki stanowią najlepszy sposób stymulowania rozwoju, w odróżnieniu od zabawek, które ze względu na odpowiadanie aktualnym dziecięcym umiejętnościom w pełni już rozwiniętym, szybko się dzieciom nudzą i nie stanowią źródła motywacji do dalszego działania.

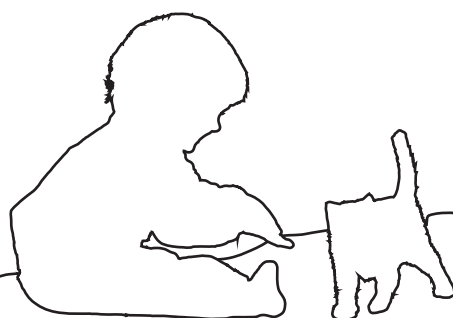

Kategorie zabawek

1. Kontakt z dorosłym – wiedza

wymagają bliskiego fizycznego kontaktu dziecka z dorosłym i zachęcania dziecka do patrzenia, słuchania, mówienia, działania

KSIĄŻKI	Co z tym robić – jak się bawić z dzieckiem?
<ul style="list-style-type: none"> o twardych, sztywnych kartkach z materiału, z tworzywa sztucznego w różnych formatach ze skrytkami do otwierania z kolorowymi obrazkami (dla najmłodszych dzieci także czarno-białe, kontrastowe kolory), ale także z prostymi rysunkami i zdjęciami z prostą fabułą/historyjką poszerzające wiedzę dziecka o najbliższym otoczeniu i o świecie: pokazujące zwierzęta, w tym zwierzęta domowe, hodowane, dzikie; warzywa, owoce, drzewa, liście, kwiaty; rośliny polne, domowe, ogrodowe; zawody; pojazdy lądowe, wodne i powietrzne; urządzenie domu, meble, różne przedmioty kuchenne, przedmioty codziennego użytku i narzędzia, zabawki; części ubrania	<ul style="list-style-type: none"> oglądanie razem z dzieckiem – dorośli i dziecko siedzą na podłodze albo dziecko siedzi na kolanach dorosłego przodem do oglądanej książki pokazywanie palcem, zachęcanie dziecka do pokazywania i nazywania naśladowanie odgłosów naśladowanie ruchów związanych z użyciem czegoś czytanie prostej fabuły z modulowaniem głosu wspólne czytanie - dorośli rozpoczynają, a dziecko kończy dane zdanie powracanie do historyjek - ponowne ich opowiadanie, zadawanie pytań i odpowiadanie na nie, przypominanie dziecku o tym w różnych sytuacjach, odwoływanie się do nich np. „a jak Misiu wołał, gdy był głodny?“, „a jak płakał, gdy było mu smutno?“
PŁYTY CD Z BAJKAMI I PIOSENKAMI	Co z tym robić – jak się bawić z dzieckiem?
<ul style="list-style-type: none"> płyty CD (konieczny dostępny dla dziecka sprzęt do odtwarzania)	<ul style="list-style-type: none"> słuchanie (także w czasie podróży) pokazywanie, obrazowanie słuchanego tekstu odgrywanie ról, zabawa w teatr, z pacynkami, kukiełkami naśladowanie słyszanych odgłosów i dźwięków klaskanie, śpiewanie, tańczenie gra na instrumentach
INSTRUMENTY MUZYCZNE	Co z tym robić – jak się bawić z dzieckiem?
<ul style="list-style-type: none"> tamburyn, trójkąty, kastaniety, marakasy, ksylofon, bębenek, dzwonki (na stojaku lub z opaską zakładane na rękę lub nogę)	<ul style="list-style-type: none"> wspólne granie słuchanie, odgadywanie melodii zgadywanie, jaki to instrument naśladowanie różnych odgłosów różnicowanie wolno – szybko, wolniej – szybciej, głośno – cicho, głośniejsz – ciszej powtarzanie zagranych przez dorosłego dźwięków zabawa w orkiestrę

2. Kontakt z innymi dziećmi – zabawy ruchowe i współpraca

wymagające bliskiego fizycznego kontaktu dziecka z innym dzieckiem, zachęcanie dziecka do komunikowania się z innymi dziećmi i nawiązywania współpracy, rozwiązywania konfliktów, ustalania czegoś razem

ZESTAWY DUŻYCH ELEMENTÓW DO TWORZENIA KONSTRUKCJI, TORÓW PRZESKÓD	Co z tym robić – jak się bawić z dzieckiem?
<ul style="list-style-type: none"> różne kształty z pianki pokryte trwałą, do zmywania, antypoślizgową tkaniną, kształtki (sześciiany, belki, wałki, mosty), bujaki, równoważnie, tunele 	<ul style="list-style-type: none"> wspólne budowanie przez dzieci różnorodnych konstrukcji np. zamków, kryjówek wspinanie się zeskakiwanie z pomocą dorosłego lub samodzielnie czołganie przeskakiwanie toczenie elementów chodzenie, bieganie slalomem
DOMKI, NAMIOTY	Co z tym robić – jak się bawić z dzieckiem?
<ul style="list-style-type: none"> wielkość pozwala na swobodne wejście do środka kilkorga dzieci mogą znajdować się na zewnątrz budynku lub w miejscu do zabawy wewnątrz domu w przypadku braku gotowego namiotu, można go skonstruować samodzielnie, wykorzystując w tym celu meble, koce, narzuty 	<ul style="list-style-type: none"> rozkładanie, składanie wchodzenie, wychodzenie w zabawach tematycznych „w rodzinę”, „w odwiedzinę, przyjęcie”, „w sklep”, „namiot rycerski” mogą być także wykorzystywane jako miejsce, gdzie można na chwilę się schować, побыć samemu, jako kąciak odpoczynku
BASENY OGRODOWE, PIASKOWNICE, DRABINKI, HUŚTAWKI, ZJEŹDŹALNIE	Co z tym robić – jak się bawić z dzieckiem?
<ul style="list-style-type: none"> konieczne są pokrywy zabezpieczające piasek i wodę przed zwierzętami, deszczem, zabrudzeniem 	<ul style="list-style-type: none"> wspólne zabawy dzieci na świeżym powietrzu, zależne od warunków pogodowych
3. Poruszanie się – sprawność i koordynacja ruchowa	
wymagające przestrzeni do swobodnego poruszania się	
PIŁKI	Co z tym robić – jak się bawić z dzieckiem?
<ul style="list-style-type: none"> różnych rozmiarów, różnej twardości, wykonane z różnego tworzywa woreczki wypełnione grochem krążki ringo 	<ul style="list-style-type: none"> turlanie piłki rękoma lub z użyciem jakiegoś przedmiotu np. paletki do tenisa stołowego kopanie do kogoś, do bramki rzucanie do celu, wrzucanie do koszyka, kartonu, rzucanie do siebie na wzajem skakanie na dużej piłce
DUŻE SAMOCHODY I INNE POJAZDY	Co z tym robić – jak się bawić z dzieckiem?
<ul style="list-style-type: none"> trójkołowiec, czterokołowiec ważna stabilność pojazdu, wytrzymałe koła nadające się do jazdy po różnej nawierzchni 	<ul style="list-style-type: none"> jeżdżenie samochodem omijanie różnych przeszkód wyścigi samochodowe omawianie zasad ruchu drogowego naprawianie zepsutego samochodu holowanie przez inny samochód

4. Manipulacja – koordynacja ruchowa

wymagające zdolności uchwycenia i manipulowania przedmiotami, doskonalące sprawność rąk, dłoni, palców, rozwijające koordynację ruchową i wzrokowo-ruchową

KLOCKI Z TWORZYWA SZTUCZNEGO	Co z tym robić – jak się bawić z dzieckiem?
<ul style="list-style-type: none"> dużych rozmiarów oraz mniejsze, mogą też być klocki magnetyczne, które pozwalają tworzyć ciekawe modele przestrzenne lub dla starszych dzieci klocki skręcane, które zawierają zestawy śrub i nakrętek, lekkie klocki piankowe	<ul style="list-style-type: none"> łączenie klocków ze sobą oraz rozkładanie zbudowanych elementów na pojedyncze klocki budowanie jak najwyższej budowli budowanie domku dla lalek, garażu dla samochodów wykorzystywanie klocków jako elementów potrzebnych przy innych zabawach
KLOCKI DREWNIANE	Co z tym robić – jak się bawić z dzieckiem?
<ul style="list-style-type: none"> różnych kształtów, kolorów, wielkości	<ul style="list-style-type: none"> wysypywanie klocków z pudełka, wrzucanie do pudełka stawianie jeden na drugim, budowanie różnorodnych konstrukcji wg wzoru i wg własnego pomysłu wykorzystywanie klocków jako elementów potrzebnych w innych zabawach np. cegły, gdy budujemy dom, warzywa, gdy gotujemy zupę, bele słomy, gdy bawimy się w żniwa
PUZZLE	Co z tym robić – jak się bawić z dzieckiem?
<ul style="list-style-type: none"> o dużych elementach, wykonane z różnych materiałów - z drewna, pianki, tektury, materiałów o różnej fakturze oraz o różnej tematyce np. postaci ludzkie w różnych strojach	<ul style="list-style-type: none"> wspólne układanie puzzli przy stopniowo zmniejszanej pomocy dorosłego dorosły układa, a dziecko próbuje jak najwcześniej odgadnąć, co powstanie z układanych elementów dziecko podaje puzzle, wspólnie z dorosłym decydują, gdzie pasuje dany element
RYBKI Z MAGNESEM + WĘDKA	Co z tym robić – jak się bawić z dzieckiem?
<ul style="list-style-type: none"> lekka wędka z tworzywa (lub z drewna), z prostym kołowrotkiem, zakończona magnesem rybki różnych kolorów i kształtów - również z magnesem	<ul style="list-style-type: none"> łowienie ryb łowienie wskazanej ryby: największej, najmniejszej, czerwonej, zielonej po połowach „oprawianie ryby i przyrządzanie posiłku”
LABIRYNTY PRZESTRZENNE, ZABAWKI DO PRZEWLEKANIA SZNURKA	Co z tym robić – jak się bawić z dzieckiem?
<ul style="list-style-type: none"> o różnym stopniu trudności, o różnych kształtach i kolorach sznurek do przewlekania może być zakończony drewnianą pałeczką, co ułatwia jego przewlekanie	<ul style="list-style-type: none"> przemieszczanie koralików po różnorodnie ukształtowanych ścieżkach w przestrzeni przewlekanie sznurka, aby połączyć dwa elementy z sobą
KOLEJKI DREWNIANE	Co z tym robić – jak się bawić z dzieckiem?
<ul style="list-style-type: none"> drewniane kolejki bardziej odporne na zniszczenie niż elektryczne, łatwiejsze w montażu (potrafi je złożyć samo dziecko) dziecko też samo prowadzi wagoniki po torach, dzięki temu nie jest tylko obserwatorem poruszającej się kolejki	<ul style="list-style-type: none"> budowanie torów, budowanie stacji, przystanków zabawa w jazdę pociągiem naśladowanie odgłosów pociągu zabawa w dwa pociągi, które się gonią

5. Wyobraźnia i wiedza – zabawy ruchowe i tematyczne

wymagają z jednej strony akcesoriów - różnych przedmiotów do zabawy, a z drugiej strony treści zaobserwowanych w realnym życiu, które są przez dzieci naśladowane, a później przetwarzane i odgrywane w zabawie

SAMOCOHODY I INNE POJAZDY RÓŻNEJ WIELKOŚCI I RÓŻNEGO TYPU	Co z tym robić – jak się bawić z dzieckiem?
<ul style="list-style-type: none"> • metalowe, drewniane, z tworzywa sztucznego • kolorowe pojazdy z trwałego tworzywa sztucznego do samodzielnego skręcania	<ul style="list-style-type: none"> • zabawy tematyczne w ruch drogowy, parking, budowę, wyścigi samochodowe • puszczanie samochodzików po różnych powierzchniach np. płaskich i pochyłych
WÓZKI DLA LALEK	Co z tym robić – jak się bawić z dzieckiem?
<ul style="list-style-type: none"> • ważna stabilność wózka, dostosowanie rozmiarami do wzrostu dziecka	<ul style="list-style-type: none"> • zabawy tematyczne w dom, w rodzinę, w opiekę nad dzieckiem • do wykorzystania w zabawach ruchowych np. slalom z wózkiem między przeszkodami
AKCESORIA DOMOWE	Co z tym robić – jak się bawić z dzieckiem?
<ul style="list-style-type: none"> • z tworzyw sztucznych lub z drewna, wielkością dopasowane do dzieci, jednak niezbyt małe, gdyż takie trudne są do uchwycenia i są mało stabilne • można też wykorzystać czyste opakowania po różnych produktach spożywczych, kosmetycznych	<ul style="list-style-type: none"> • zabawa w dom, w gotowanie, sprzątanie, mycie naczyń • zabawa w sklep spożywczy, z artykułami gospodarstwa domowego • dorosły opisuje daną rzecz, dziecko zgaduje i wybiera ją ze zbioru • rozpoznawanie przedmiotów z zamkniętymi oczyma • dzielenie na kategorie np. warzywa, owoce • dobieranie w pary, co do siebie pasuje np. filiżanka i spodek
ZABAWKI GUMOWE – FIGURKI	Co z tym robić – jak się bawić z dzieckiem?
<ul style="list-style-type: none"> • postaci ludzi i zwierząt • postaci fantastyczne i realne • postaci reprezentujące różne zawody • ważna staranność wykonania oraz estetyka	<ul style="list-style-type: none"> • zabawy tematyczne w gospodarstwo, zoo i wiele innych zależnie od tego, co akurat zajmuje dziecko i co wiąże się z jego aktualnymi przeżyciami, które zwykle znajdują kontynuację w zabawie
LALKI, MISIE	Co z tym robić – jak się bawić z dzieckiem?
<ul style="list-style-type: none"> • lalki z możliwością zmiany pozycji rąk i nóg, z możliwością nakładania różnych ubrań • miękkie lalki („szmaciane”), misie różnych rozmiarów wagą i rozmiarem dopasowane do możliwości dziecka	<ul style="list-style-type: none"> • przytulanka – jako pomoc w sytuacjach trudnych dla dziecka, jako partner w zabawie, gdy dziecko bawi się samo • w zabawach tematycznych jako bohaterowie tych zabaw
PACYNKI, KUKIEŁKI	Co z tym robić – jak się bawić z dzieckiem?
<ul style="list-style-type: none"> • wagą i rozmiarem dopasowane do rączki dziecka – z miękkiej tkaniny • pacynki na rękę lub na palec	<ul style="list-style-type: none"> • zabawa w teatr, wystawianie przedstawienia • dialogi z dzieckiem na różne tematy z wykorzystaniem pacynki
TEATRZYK	Co z tym robić – jak się bawić z dzieckiem?
<ul style="list-style-type: none"> • wysokość teatrzyku zapewnia zasłonięcie stojącego za nim małego aktora • kurtyna odsłaniana • można skonstruować samemu wykorzystując meble, kartony dużych rozmiarów, koce	<ul style="list-style-type: none"> • dorosły odgrywa przedstawienie, dziecko jest widzem a później zmiana ról • wspólne przedstawienie dla innych dorosłych i dzieci • zabawa w teatr

6. Wyobraźnia, wiedza i umiejętności – uczenie współpracy:

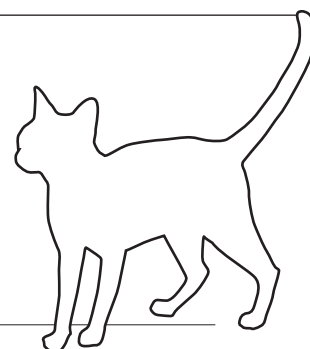
sprzyjają rozwojowi twórczości plastycznej małego dziecka

TABLICE DO PISANIA KREDA	Co z tym robić – jak się bawić z dzieckiem?
<ul style="list-style-type: none"> • najlepiej stojące lub zawieszane na ścianie (stabilne)	<ul style="list-style-type: none"> • rysowanie, mazanie • <i>zgadnij, co narysowałam</i> • dorosły zaczyna, dziecko coś dorysowuje i tak na zmianę • rysowanie i opowiadanie o rysunku
TABLICE MAGNETYCZNE	Co z tym robić – jak się bawić z dzieckiem?
<ul style="list-style-type: none"> • najlepiej większych rozmiarów, gdyż ruchy dziecka nie są jeszcze bardzo precyzyjne	<ul style="list-style-type: none"> • j.w.
NISKIE STOLIKI Z KRZESEŁKAMI DO ZABAW PLASTYCZNYCH	Co z tym robić – jak się bawić z dzieckiem?
<ul style="list-style-type: none"> • z tworzywa sztucznego lub drewniane, ważna stabilność i rozmiary dopasowane do wysokości dzieci	<ul style="list-style-type: none"> • zabawy plastyczne • gry planszowe • zabawa w szkołę • zabawa w restaurację • krzesła ustawione jedna za drugim – zabawa w pociąg
MIEJSCE DO PREZENTOWANIA PRAC DZIECKA	Co z tym robić – jak się bawić z dzieckiem?
<ul style="list-style-type: none"> • tablica korkowa albo arkusz szarego papieru na ścianie lub na tylnej ściance np. półki • takie miejsce może być na lodówce lub na dowolnym meblu (odpowiednio zabezpieczonym przed zniszczeniem)	<ul style="list-style-type: none"> • przypinanie prac dziecka • bawienie się „w urządzenie wystawy” i oprowadzanie po niej • wspólne oglądanie z gośćmi
FARBY, KREDKI, PĘDZELIKI, PĘDZLE (+ FARTUSZKI DLA DZIECI)	Co z tym robić – jak się bawić z dzieckiem?
<ul style="list-style-type: none"> • bezpieczne, nietoksyczne farby, dobrze pokrywające malowaną powierzchnię • kredki woskowe, ołówkowe, lekko rozprowadzające się po powierzchni, dla małych dzieci grubsze • mogą być też sztalugi • ważny odpowiedni strój, który pozwala na swobodną zabawę lub wykorzystywanie fartuszków „kuchennych”	<ul style="list-style-type: none"> • malowanie pędzelkami • malowanie rękami • odciskanie swojej ręki zanurzonej w farbie • odciskanie innych przedmiotów zanurzonych w farbie • malowanie farbami kartonowych zabawek np. domku, mebli dla lalek • łączenie różnych technik plastycznych • malowanie tła farbą, potem przyklejanie materiału, naklejek • rysowanie kredkami
PLASTELINA, MODELINA, CIASTOLINA	Co z tym robić – jak się bawić z dzieckiem?
<ul style="list-style-type: none"> • miękki materiał umożliwiający łatwe modelowanie o podstawowych, wyrazistych barwach	<ul style="list-style-type: none"> • modelowanie różnych kształtów • modelowanie kształtów z wykorzystaniem różnych foremek • robienie wazonika, doniczki czy innych przedmiotów użytkowych przez oklejanie słoików, pudełek
WĘGIEL, KREDA, PIECZĄTKI	Co z tym robić – jak się bawić z dzieckiem?
<ul style="list-style-type: none"> • kształt łatwy do uchwycenia przez dziecko • ważny odpowiedni strój, który pozwala na swobodną zabawę	<ul style="list-style-type: none"> • rysowanie na kartce, na dużym papierze pakowym, na kartonie, na chodniku • obrysowywanie różnych kształtów, także własnego ciała nogi, ręki czy całej postaci leżącej na podłodze

7. Uwaga, pamięć, myślenie

wymagają koncentracji uwagi, skupienia się na danej czynności

ZABAWKI UCZĄCE SORTOWANIA I DOPASOWYWANIA Kształtów	Co z tym robić – jak się bawić z dzieckiem?
<ul style="list-style-type: none"> figury o różnych kolorach, wysokościach i kształtach do segregowania na drewnianej podstawie figury o różnych kształtach do umieszczania w odpowiednim otworze zabawki 	<ul style="list-style-type: none"> segregowanie wg jednej cechy, ze starszymi dziećmi wg dwóch, trzech cech po osiągnięciu dużej wprawy - utrudnienie np. wrzucanie z zamkniętymi oczyma wykorzystywanie dotyku do rozpoznawania kształtów
MEMO	Co z tym robić – jak się bawić z dzieckiem?
<ul style="list-style-type: none"> kilka, kilkanaście elementów tematyka bliska doświadczeniu dziecka 	<ul style="list-style-type: none"> stopniowe zwiększanie liczby elementów wykorzystywanych w grze na początku pozostawianie odkrytego pierwszego elementu i poszukiwanie pary do niego
DOMINA O RÓŻNEJ TEMATYCE	Co z tym robić – jak się bawić z dzieckiem?
<ul style="list-style-type: none"> wykonane z drewna, tworzyw sztucznych, kartonu uczą cierpliwości, precyzji oraz myślenia przyczynowo-skutkowego 	<ul style="list-style-type: none"> układanie na zasadach domino lub na zasadzie kaskady wykorzystywanie jako klocki do konstrukcji przy innych zabawach np. cegły w budowanym domu
8. Myślenie, planowanie	
wymagają znajomości i dostosowania się do reguł gry, co początkowo przekracza możliwości dzieci, konieczny udział i pomoc dorosłego	
PROSTE GRY PLANSZOWE I ZRĘCZNOŚCIOWE	Co z tym robić – jak się bawić z dzieckiem?
<ul style="list-style-type: none"> lotto (duże obrazki np. przedstawiające pomieszczenia w domu, do których gracz dobiera małe obrazki z przedmiotami pasującymi do danego pomieszczenia) gra w kości, „Chińczyk”, „Grzybobranie”, „Spadające małpki”, „Skaczące czapeczki” 	<ul style="list-style-type: none"> granie z dorosłym, stopniowe włączanie do gry innych dzieci granie drużynowo, w jednej drużynie dorosły i dziecko, każda osoba ma jakąś rolę np. dziecko rzuca kostką, dorosły przestawia pionek
PROSTE GRY W KARTY	Co z tym robić – jak się bawić z dzieckiem?
<ul style="list-style-type: none"> gry w Piotrusia z kartami o różnej tematyce bliskiej doświadczeniu dziecka 	<ul style="list-style-type: none"> granie z dorosłym, stopniowe włączanie do gry innych dzieci wykorzystywanie kart do zabawy w memo wykorzystywanie kart do zabaw tematycznych w turniej rycerski, dwór królewski
UKŁADANKI	Co z tym robić – jak się bawić z dzieckiem?
<ul style="list-style-type: none"> klocki z obrazkami o tematyce związanej z bajkami nakładanki o zróżnicowanym stopniu trudności, gdzie poszczególne elementy wyposażone są w kołeczek, który pomaga w chwytaniu i umieszczeniu we właściwym miejscu nakładanki warstwowe 	<ul style="list-style-type: none"> wspólne układanie układanek opowiadanie o ułożonym obrazku, poszukiwanie szczegółów na obrazku sylwetka misia, którego można „ubierać” w różne stroje wykorzystywanie do zabawy z fabułą

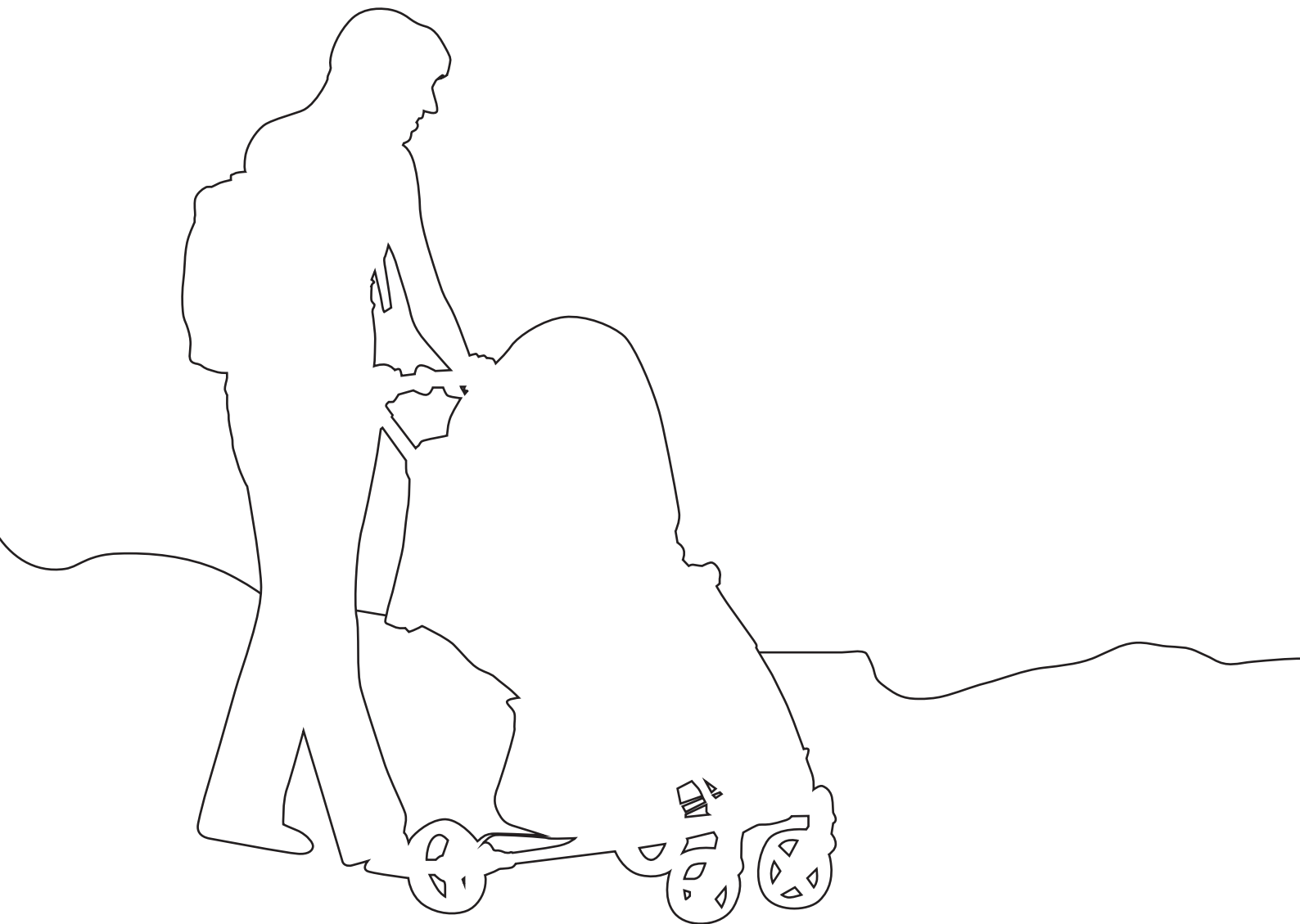
6. Kwestionariusz dla rodziców: RAZEM

INSTRUKCJA

- Proponujemy, aby kwestionariusz wypełniać po dokonaniu analizy tego, co jest ważne podczas organizacji czasu dziecka i spędzania z nim czasu w domu.
- Innym sposobem może być wspólne z innymi domownikami wypełnienie kwestionariusza. Wyniki można razem przeanalizować i zastanowić się nad kontaktami w rodzinie, czasem spędzonym wspólnie i zwyczajami rodziny.
- W każdym bloku zdań R – A – Z – E – M należy wybrać wszystkie te, które dobrze charakteryzują sposób spędzania czasu z dzieckiem, bawienia się z nim.

Postaw znak X w wybranych kratkach

Relacje	☐ Zapraszam do domu znajomych i rodzinę ze swoimi dziećmi. ☐ Zabieram dziecko jadąc do krewnych czy znajomych w odwiedziny. ☐ Zachęcam dziecko do rozmów z różnymi osobami (starszymi, młodszymi) w różnych sytuacjach (koleżanka babci, sprzedawca w sklepie, lekarz). ☐ W zabawie z obcymi dziećmi zachęcam dziecko do samodzielności w nawiązywaniu kontaktu i rozwiązywaniu konfliktów, ale cały czas jestem obok, i gdy mnie potrzebuje – pomagam. ☐ Aranżuję zabawy pozwalające dziecku poznawać i ćwiczyć różne role (np. zabawy z podziałem na role, odgrywanie scenek, zabawy „w teatr”, „w udawanie”, odgadywanie, o co chodzi „po minie”).										
Aktywność	☐ Zachęcam dziecko do zadawania pytań. ☐ Zachęcam dziecko do wyrażania wątpliwości. ☐ Zachęcam dziecko do eksperymentowania – pozwalam dotykać, poruszać, używać różnych przedmiotów, przyborów i zabawek w sposób nietypowy. ☐ Włączam dziecko do pomocy przy wykonywaniu różnych domowych obowiązków: sprzątanie, podlewanie kwiatów, gotowanie, segregowanie rzeczy do prania, układanie rzeczy w szafkach. ☐ Daję dziecku przestrzeń do samodzielności, przejawiania własnej inicjatywy.										
Zabawa	☐ Angażuję dziecko we wspólne zabawy ruchowe w domu. ☐ Często bawimy się z dzieckiem razem na podwórku, w pobliżu domu, podczas spaceru. ☐ Razem z dzieckiem wybieram gry planszowe/komputerowe/telewizyjne i wspólnie w nie gramy. ☐ Na placu zabaw zachęcam dziecko do zapraszania do zabawy innych dzieci. ☐ Pozwalam dziecku na twórcze, radosne, spontaniczne, nawet nietypowe pomysły i zabawy.										
Emocje	☐ Bawimy się „w emocje” – udajemy je, pokazujemy miną, gestami, postawą ciała, często pretekstem są opowiadane historyjki, czytane książeczki (co czują różni bohaterowie), ale także codzienne sytuacje (np. brat był u dentysty). ☐ Mam świadomość, że wszystkie emocje są dziecku potrzebne: pozytywne i negatywne, silne i słabe. ☐ Pomagam dziecku w radzeniu sobie z przeżywanymi przez nie emocjami, podsuwam pomysły, jak może je „wyładować” w sposób akceptowany przez otoczenie. ☐ Rozmawiam z dzieckiem o emocjach, które pojawiły się w ciągu dnia (cieszymy się razem z sukcesów, pocieszamy, gdy trzeba). ☐ Wieczorem przed snem zawsze staram się dziecko wyciszyć, uspokoić.										
Miejsce	☐ Chodzimy na spacer do różnych miejsc i instytucji w okolicy (biblioteka, poczta, fryzjer, urząd gminy). ☐ Zachęcam dziecko do organizowania „swojej” przestrzeni w domu i wokół domu i dbania o nią np. ustawienie krzesła i stolika, układanie zabawek, dbanie o własny kącik w ogródku pod drzewem. ☐ Uczestniczę razem z dzieckiem w ważnych wydarzeniach w naszej okolicy (np. dożynki, festyny, święta religijne i państwowe, ważne rocznice, wybory). ☐ Pomagam dziecku budować poczucie dumy ze swojej małej i dużej ojczyzny, z tradycji i ludzi w niej żyjących (zwracam uwagę na symbole narodowe, opowiadam o historii). ☐ Prace mojego dziecka (rysunki, ulepianki, wydzieranki, laurki) są widoczne w naszym domu w wielu miejscach.										
Ile znaków X postawiłeś w każdej kategorii:	<table border="1" style="width: 100%; text-align: center;"> <thead> <tr> <th style="width: 15%;">Relacje</th> <th style="width: 15%;">Aktywność</th> <th style="width: 15%;">Zabawa</th> <th style="width: 15%;">Emocje</th> <th style="width: 15%;">Miejsce</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>...</td> <td>...</td> <td>...</td> <td>...</td> <td>...</td> </tr> </tbody> </table>	Relacje	Aktywność	Zabawa	Emocje	Miejsce	...	...	...	...	...
Relacje	Aktywność	Zabawa	Emocje	Miejsce							
...	...	...	...	...							

Część II. Przebieg i efekty rozwoju dziecka

7. Tabela obserwacji dla rodziców i opiekunów: *Rozwój fizyczny dziecka*

INSTRUKCJA

- Obserwuj uważnie dziecko przez kilka dni. Przypomnij sobie jego zachowania z ostatnich 2-3 tygodni, porozmawiaj z innymi opiekunami dziecka o tym, jak się zachowywało w tym czasie. Zwróć uwagę na to, jak wygląda i jak się zachowuje.
- Ułatwieniem dla obserwacji jest Tabela 1, podzielona na 8 kategorii: **masa ciała, wzrost, sen, odżywianie, ruch, higiena, bezpieczeństwo fizyczne, zdrowie/odporność**.
- Czytając tabelę zaznaczaj to, co dotyczy dziecka: przede wszystkim w środkowej kolumnie, ale także po lewej i po prawej stronie. Można robić notatki w tej tabeli albo na oddzielnych samoprzylepnych karteczkach bądź w zeszycie (dzienniczku).
- Powtórz obserwację po ok. 3 miesiącach. Porównaj swoje notatki.
- W razie wątpliwości skontaktuj się z lekarzem rodzinnym.

Tabela 1. Somatyczne aspekty rozwoju w okresie dzieciństwa: wczesne dzieciństwo

	od poczęcia do narodzin	wiek: 0-2/3 lata	wiek: 2/3-5/6 lat
	OKRES PRENATALNY	WCZESNE DZIECIŃSTWO	WIEK PRZEDSZKOLNY
(1) waga	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ciąża wiąże się ze wzrostem masy ciała matki, wynikającym nie tylko z wzrostu masy ciała dziecka, łożyska i wód płodowych, ale także rozwoju piersi, macicy i zwiększonej objętości krwi ▪ wzrost ten nie powinien być zbyt duży – do ok. 12–16 kg w ciągu całej ciąży 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ w pierwszych dniach życia zwykle notuje się niewielki spadek wagi dziecka ▪ dziecko wyraźnie przybiera na masie w ciągu całego wczesnego dzieciństwa ▪ w pierwszych 6 miesiącach dziecko na ogół podwaja swoją masę, a do 1. urodzin ją potraja ▪ niemowlę jest zwykle pulchne, później tempo przybierania na wadze zmniejsza się, dlatego 2-3 latek raczej nie powinien mieć nadmiernie pulchnej sylwetki 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ przyrost wagi jest powolny i stopniowy ▪ tylko u dziecka do ok. 1 r. ż. pulchna budowa ciała jest pożądana – u starszych dzieci na ogół oznacza ona nadwagę, bądź nawet otyłość ▪ dzieci w tym wieku mają dużą potrzebę ruchu, więc odpowiednia kontrola nad dietą na ogół wystarcza do utrzymania odpowiedniej masy ciała
UWAGA	<ul style="list-style-type: none"> ▪ jeżeli matka przez dłuższy czasu nie przybiera na wadze lub gwałtownie chudnie bądź tyje należy zgłosić się do lekarza 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ jeżeli dziecko nie przybiera na wadze lub gwałtownie chudnie bądź tyje należy zgłosić się do lekarza 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ otyłość w tym wieku jest niebezpieczna, często prowadzi do otyłości w dorosłym życiu oraz do występowania takich chorób, jak nadciśnienie i cukrzyca w wieku kilkunastu lat
(2) wzrost	<ul style="list-style-type: none"> ▪ rozwój dziecka w czasie ciąży to czas w całym życiu najbardziej intensywnego wzrostu ▪ w ciągu 9 miesięcy „wielkość” dziecka wzrasta od jednej małej zapłodnionej komórki do - średnio - trzy i półkilogramowego noworodka 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ w pierwszych miesiącach życia dziecko bardzo szybko rośnie, zatem należy zwrócić na to uwagę przy wyborze ubranek (śpioszków, spodenek, skarpetek, butów) ▪ po pierwszym roku dziecka warto samodzielnie mierzyć jego wzrost i zaznaczać go, np. na framudze drzwi (gdy dziecko potrafi już przy niej stanąć) lub specjalnej miarce 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kiedy dziecko zacznie chodzić do przedszkola należy kontynuować pomiary jego wzrostu ▪ warto porównywać dziecko z jego rówieśnikami

UWAGA	<ul style="list-style-type: none"> ▪ niezwykle istotna jest troska o odpowiednie warunki do rozwoju ▪ matka nie może spożywać nawet najmniejszych ilości alkoholu przez cały okres ciąży ▪ należy zaprzestać palenia już kilka miesięcy przed planowaną ciążą ▪ konieczne jest wyjaśnienie z lekarzem wszelkich wątpliwości dotyczących stanu zdrowia zarówno matki, jak i ojca	<ul style="list-style-type: none"> ▪ lekarz przy każdej wizycie mierzy długość ciała/wysokość dziecka ▪ warto przypilnować, aby te pomiary zostały zapisane w książeczce zdrowia dziecka ▪ w przypadku wystąpienia w późniejszym wieku jakichś niepokojących objawów ułatwi to diagnostykę	<ul style="list-style-type: none"> ▪ jeżeli dziecko znacznie odbiega wzrostem od rówieśników, należy poinformować o tym lekarza
(3) sen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ do ok. 30. tygodnia ciąży mózg dziecka przejawia jednakową aktywność przez całą dobę ▪ od ok. 30. tygodnia ciąży w aktywności mózgu dziecka można wyróżnić fazę marzeń sennych ▪ od ok. 36. tygodnia ciąży można zaobserwować fazę głębokiego snu, podczas której dziecko prawie w ogóle się nie rusza ▪ kiedy dziecko nie śpi, często najintensywniej rusza się wtedy, kiedy matka jest najbardziej spokojna (np. wieczorem, gdy szykuje się do snu)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ w pierwszym roku życia dzieci przespiają większość doby ▪ noworodki i niemowlęta jedzą i siusiąją w nocy z podobną częstotliwością, co w dzień; nie należy więc spodziewać się, że w sposób ciągły lub bez przebudzania się prześpią całą noc i to „na sucho” ▪ starsze dzieci (2- 3-latki) mogą już nie budzić się w nocy, ale nie kontrolują jeszcze w pełni funkcji pęcherza moczowego	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zdrowy przedszkolak przespia całą noc ▪ dziecko do 4., a najpóźniej 5. roku życia powinno nauczyć się kontrolować swój pęcherz moczowy i przestać moczyć się
UWAGA	<ul style="list-style-type: none"> ▪ matka zwracając uwagę na ruchy dziecka, może zaobserwować u niego fazy snu i czuwania	<ul style="list-style-type: none"> ▪ do końca tego okresu rozwojowego część dzieci potrzebuje w nocy pieluszki	<ul style="list-style-type: none"> ▪ należy razem z dzieckiem kontrolować, na jak długo przed snem i ile pije ▪ jeżeli dziecku nadal zdarzają się „mokre noce”, należy porozmawiać o tym z lekarzem
(4) odżywianie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wbrew dość szeroko rozpowszechnionym opiniom, kobieta oczekująca dziecka nie musi „jeść za dwoje” ▪ zapotrzebowanie energetyczne zwiększa się jedynie o ok. 360 kcal w drugim trymestrze ciąży (to np. 2,5 banana dziennie więcej niż przed ciążą) i ok. 450 kcal w trzecim (jeden posiłek więcej niż przed ciążą). ▪ istotnie zwiększa się jednak zapotrzebowanie na niektóre składniki mineralne i witaminy, np. żelazo i wapń	<ul style="list-style-type: none"> ▪ pokarmy dodatkowe (inne niż mleko matki czy mleko modyfikowane) należy włączać w małych ilościach od ok. 5–6 miesiąca życia, a posiłki stałe należy odpowiednio rozdrabniać ▪ zaleca się najpierw podawać dziecku warzywa, a później owoce, aby dziecko najpierw poznało i polubiło mniej słodki smak warzyw ▪ ważne jest również, aby w tym okresie (w 5–6 miesiącu życia) podawać dziecku w małych ilościach pierwsze produkty zbożowe zawierające gluten ▪ w 2. i 3. roku życia dziecko stopniowo może przyjmować już praktycznie wszystkie pokarmy obecne w zdrowej diecie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ należy pamiętać, że częste bóle brzucha u dzieci czy problemy z wypróżnianiem się w tym okresie mogą mieć podłoże organiczne (np. nietolerancje pokarmowe), ale często stanowią też przejaw problemów społeczno-emojonalnych (np. lęku przed przedszkolem)

UWAGA	<ul style="list-style-type: none"> niezmiernie istotne jest przygotowanie się do ciąży poprzez przyjmowanie kwasu foliowego przed nią i w pierwszym trymestrze, zmniejsza to ryzyko wad układu nerwowego	<ul style="list-style-type: none"> istotne jest, aby pamiętać, że często podawane dzieciom soki owocowe oprócz oczywistej roli w zaspokajaniu pragnienia, stanowią znaczne źródło kalorii ze względu na dużą zawartość cukrów warto rozważyć zastąpienie ich w części dnia wodą – przegotowaną lub butelkowaną warto kształtować u dziecka nawyk picia wody (nie soku!) po każdym jedzeniu	<ul style="list-style-type: none"> jedzenie nie może stanowić elementu regulacji zachowania dziecka czyli nie może być czynnikiem uspokajania dziecka, jego dyscyplinowania czy usypiania szczególnie ważne jest, by nie uzależniać otrzymania przez dziecko słodyczy od jego dobrego zachowania – jedzenie, szczególnie słodyczy, nie powinno być nagrodą
(5) ruch	<ul style="list-style-type: none"> kobieta w ciąży nie musi i nie może rezygnować ze zdrowego trybu życia i zaprzestawać aktywności fizycznej, ewentualne ograniczenia w tym zakresie powinny być konsultowane z lekarzem prowadzącym	<ul style="list-style-type: none"> w każdym wieku dziecka należy zadbać o warunki do odpowiedniej dla niego aktywności fizycznej początkowo będą to spacer (już w pierwszych tygodniach życia) oraz zapewnienie wygodnego podłoża do wykształcenia przez dziecko kolejnych umiejętności motorycznych (obracanie się na brzuch, siadanie, raczkowanie) później, jeśli tylko pogoda i zdrowie dziecka na to pozwala, warto wychodzić z dzieckiem codziennie, np. na plac zabaw lub na podwórko, do ogrodu, gdzie będzie miało miejsce, by pobiegać i zdrowo się zmęczyć	<ul style="list-style-type: none"> dziecko w tym wieku znajduje się w tzw. „złotym wieku” motoryki przedszkolak charakteryzuje się głodem ruchu, chętnie uczy się nowych umiejętności motorycznych i czerpie dużą przyjemność ze swoich osiągnięć w tym zakresie jego ruchy są płynne, harmonijne i zwinne dziecko może mieć jeszcze problemy z precyzyjnymi czynnościami manualnymi (rysowanie, pisanie, wycinanie, wiązanie butów)
UWAGA	<ul style="list-style-type: none"> typ ćwiczeń i wielkość wysiłku muszą być dopasowane do nowego stanu matki	<ul style="list-style-type: none"> warto szczególnie uważnie obserwować, jak dziecko się zachowuje, gdy jest wyspane i nakarmione – jak silną ma potrzebę ruchu, czy lubi, gdy podtrzymuje się je pod pachami, by mogło „fikać” nogami, jak sprawnie manipuluje rękoma warto przed, w trakcie i po wieczornej kąpieli, gdy dziecko nie jest skrzepowane ubraniem i pieluszką - ale w ciepłym pomieszczeniu - znaleźć chwilę na „małą gimnastykę”	<ul style="list-style-type: none"> większość dzieci w tym przedziale wiekowym ma koślawe kolana (tzn. kostki nie stykają się przy zetkniętych kolanach) warto do zabaw i gier ruchowych – szczególnie na świeżym powietrzu – włączać elementy „małej gimnastyki”

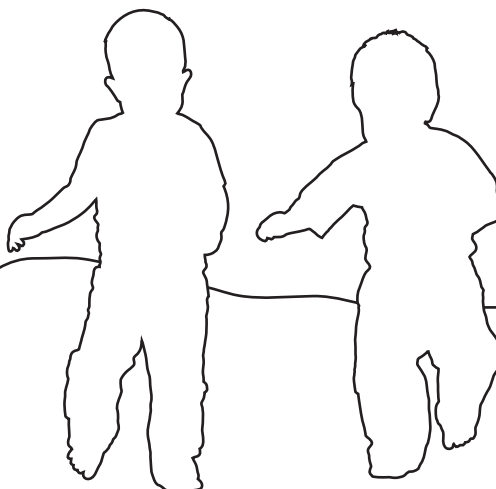

(6) higiena	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zagrożeniem dla zdrowia dziecka może być stres przeżywany przez matkę podczas ciąży, zwłaszcza, gdy jest on długotrwały lub bardzo silny ▪ warto zadbać o własne dobre samopoczucie oraz zastanowić się, jakie proste czynności pomagają się uspokoić (np. spacer, słuchanie muzyki, czytanie, rozmowa z kimś) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ w pierwszych miesiącach życia najistotniejsza jest dokładna higiena okolicy pieluszkowej ▪ troskę o higienę jamy ustnej należy rozpocząć właściwie od pierwszych dni życia dziecka oczyszczając codziennie buzię, noskę i uszy miękkim zwilżonym gazikiem lub bardzo miękką bawełnianą chusteczką ▪ wraz z pojawianiem się pierwszych ząbków należy troszczyć się również o nie ▪ naukę samodzielnego szczotkowania zębów przez dziecko należy rozpocząć, gdy tylko dziecko będzie do tego zdolne motorycznie ▪ warto zapisywać, kiedy pojawiają się kolejne zęby u dziecka 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ dziecko idące do przedszkola znajduje się pod nieco mniejszym nadzorem dorosłych niż w domu (dwie lub trzy nauczycielki na całą grupę dzieci) ▪ dlatego dziecko powinno nauczyć się podstawowych czynności samoobsługowych oraz pamiętania o nich, np. o myciu rąk po każdej wizycie w toalecie, myciu rąk przed jedzeniem
UWAGA	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ważne jest, aby o przyszłą matkę zadbało całe jej otoczenie – rodzina, mąż, znajomi oraz aby nie narażano jej na przewlekły stres 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ w celu uniknięcia zapalenia skóry i zakażeń grzybiczych okolicy pieluszkowej niezmiernie istotne jest częste przemywanie skóry dziecka w tym miejscu ▪ warto, żeby swoją pierwszą wizytę u stomatologa dziecko odbyło jeszcze w pierwszym roku życia, pomaga to również kształtować u dziecka pozytywny wizerunek lekarza ▪ dla wyrobienia prawidłowych nawyków u dziecka ważna jest możliwość obserwowania dorosłych np. myjących ręce przed posiłkiem, szczotkujących zęby 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ większość dzieci potrafi już wykonywać różne czynności samoobsługowe, ale nie wszystkie będą o tym pamiętały – jest to zadanie dorosłych, by im o tym przypominać we właściwym momencie, a nie „na zapas” ▪ trzeba przypominać dzieciom o podstawowych zasadach higieny i w razie potrzeby uczyć je ich, by wyrobić konieczne nawyki
(7) bezpieczeństwo fizyczne	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kobieta w ciąży musi wystrzegać się noszenia ciężarów oraz sytuacji mogących prowadzić do upadków, urazów 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ małe dzieci szybko uczą się przewracać na brzuch lub na plecy, a później siadać – jest to znacznie łatwiejsze na twardym podłożu ▪ świetnym ćwiczeniem dla dziecka jest wspinanie się po schodach oraz schodzenie z nich, jednak może ono to robić tylko pod czujnym okiem dorosłego 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ przedszkolak bardzo lubi być samodzielny ▪ wszystkie rzeczy dziecka należy umieścić na takiej wysokości, aby dziecko mogło samo po nie sięgnąć bez wspinania się na meble lub aby nie było ryzyka, że coś spadnie mu na głowę

UWAGA	<ul style="list-style-type: none"> przyszła matka powinna zapoznać się ze swoimi prawami wynikającymi, m. in. z Kodeksu Pracy 	<ul style="list-style-type: none"> nie wolno zostawiać niemowląt bez opieki warto na co dzień zabezpieczyć schody, np. montując bramkę lub zastawiając je w bezpieczny sposób ponieważ małe dziecko lubi poznawać przedmioty przez branie ich do ust – warto pod tym kątem popatrzeć na przestrzeń w domu i wokół domu i usunąć lub trwale zabezpieczyć wszelkie niebezpieczne urządzenia, przedmioty, narzędzia, rośliny, leki, środki czystości, kosmetyki, niektóre produkty spożywcze 	<ul style="list-style-type: none"> dziecko nie może mieć kontaktu z lekami, środkami czystości, wieloma kosmetykami, produktami spożywczymi (alkohol, ocet, soda) – kolorowe opakowania stanowią dla niego wielką pokusę, a mogą być niebezpieczne trzeba też uważać na wszelkie drobne przedmioty, które dziecko może połknąć, wepchnąć sobie do nosa czy ucha warto zwrócić uwagę na materiały, z jakich zrobione są zabawki (ostre kany, rodzaj farby, drzazgi i zadziorki przy drewnianych zabawkach)
(8) zdrowie/odporność	<ul style="list-style-type: none"> dla zdrowia przyszłego dziecka istotne jest również zdrowie jego ojca - niektóre zawody wiążą się z ryzykiem zaburzenia tworzenia plemników (np. narażenie zawodowe na promieniowanie i wysokie temperatury) mężczyzna planujący potomstwo powinien skonsultować się w tym zakresie z lekarzem, aby na trzy miesiące przed planowaną ciążą wyeliminować zagrożenia niektóre choroby matki mogą być wyjątkowo groźne dla rozwijającego się płodu, jeżeli zachoruje na nie będąc w ciąży – np. różyczka i ospa wietrzna 	<ul style="list-style-type: none"> jeżeli rodzice chcą dodatkowo zabezpieczyć swoje dzieci przed chorobami, których nie obejmują obowiązkowe szczepienia - bezpłatne w Polsce, mogą wykupić dodatkowe szczepionki 	<ul style="list-style-type: none"> dzieci przechodzą w okresie przedszkolnym wiele chorób zakaźnych, ponieważ na ogół jest to ich pierwszy kontakt z dużą grupą dzieci przechodzenie chorób zakaźnych jest też formą nabywania odporności wiele z nich jest stosunkowo niegroźnych w wieku dziecięcym, a mogą prowadzić do poważnych powikłań, jeżeli pierwszy raz człowiek zetknie się z nimi dopiero w dorosłości
UWAGA	<ul style="list-style-type: none"> w razie zachorowania podczas ciąży na jakąkolwiek chorobę należy niezwłocznie skontaktować się z lekarzem nawet zwykła gorączka u matki stanowi dla dziecka większe zagrożenie niż odpowiednio dobrane leki przeciwgorączkowe przed ciążą należy skonsultować z lekarzem, jakie szczepienia matki są zalecane w celu ochrony zdrowia dziecka 	<ul style="list-style-type: none"> nie ma żadnych przekonujących dowodów na związek szczepień z autyzmem 	<ul style="list-style-type: none"> jeżeli dziecko zapada na różne choroby znacznie częściej niż jego rówieśnicy, należy poinformować o tym lekarza części z tych chorób (np. ospy wietrznej) można uniknąć, czy znacznie osłabić jej objawy dzięki dodatkowym – zalecanym – szczepieniom

Opracowanie: Paweł Kram i Aleksandra Kram

8. Kwestionariusz dla rodziców i opiekunów: *Kompetencja komunikacyjna dziecka*

INSTRUKCJA

- Obserwuj uważnie dziecko przez kilka dni, przypomnij sobie jego zachowania z ostatnich 2–3 tygodni, porozmawiaj z innymi codziennymi opiekunami dziecka.
- Zwróć uwagę, jak zachowuje się dziecko, gdy opowiada coś innym, rozmawia z nowopoznanym dzieckiem, poszukuje odpowiedzi na pytania.
- Lewa kolumna wskazuje na przybliżony wiek dziecka, w którym pojawia się dane zachowanie/umiejętność. Zwróć na to uwagę podczas wypełniania kwestionariusza.

Wiek dziecka	Charakterystyka sposobu komunikowania się dziecka	Postaw znak X w wybranym polu				
niemowlę	1. Dziecko bawi się ustami, językiem i śliną.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
	2. Dziecko nawiązuje kontakt wzrokowy i podąża za źródłem dźwięku, uśmiecha się.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
	3. Dziecko komunikuje się ze światem głównie za pomocą płaczu, który przyjmuje różne formy w zależności od potrzeby, którą ma wyrażać.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
	4. Dziecko uważnie obserwuje ruch ust i mimikę twarzy, próbując naśladować dorosłego.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
	5. Pojawia się naprzemienna komunikacja: dorosły mówi do dziecka, a ono odpowiada po swoimemu.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
	6. Dziecko łączy spółgłoski z samogłoskami (np. „na”, „gu”, „da”) i powtarza wielokrotnie ten sam dźwięk (np. bababa), czyli gaworzy.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
	7. Dziecko powtarza nazwy przedmiotów i czynności sylabizując (ma-ma, ta-ta, da-da, am-am, pa-pa).	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
	8. Dziecko różnie intonuje wypowiedane dźwięki.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
	9. Dziecko wyraża prośbę o dany przedmiot oraz zwraca uwagę innej osoby na coś używając gestu wskazywania.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
	10. Dziecko wypowiada proste wyrazy i powtarza zdania po dorosłych.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
	11. Dziecko bardzo szybko uczy się nowych słów i ich znaczenia.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
	12. Opanowywany język słów wypiera stopniowo język gestów, dziecko używa coraz więcej słów a mniej gestykuje/pokazuje rękoma.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
	13. Dziecko zaczyna wypowiadać pierwsze proste zdania.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
	14. Dziecko nazywa niektóre przedmioty na podstawie ich funkcji: nożyczki – tnąciki.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
	3/4 lata	15. Nawet jeśli dziecko zapomina jakiejś nazwy to potrafi dokładnie opisać to, o co mu chodzi.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często
16. Podczas wykonywania czynności dziecko komentuje na głos swoje działanie.		bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
17. Dziecko tworzy coraz bardziej złożone zdania.		bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
18. Oprócz czasu teraźniejszego zaczyna używać czasu przeszłego gdy mówi o tym, co już było.		bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
19. Dziecko ma rozbudowany słownik, czasem zaskakuje otoczenie używając słów, nietypowych dla najbliższego środowiska, rzadko używanych.		bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
20. Do starszych nieznanym osobom zwraca się „pan, pani”, używa form grzecznościowych.		bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
Ile znaków X postawiłeś w każdej kolumnie:		...	...	...	...	...

9. Kwestionariusz dla rodziców i opiekunów: *Regulacja emocji przez dziecko*

INSTRUKCJA

- Obserwuj uważnie dziecko przez kilka dni, przypomnij sobie jego zachowania z ostatnich 2–3 tygodni, porozmawiaj z codziennymi opiekunami dziecka.
- Zwróć uwagę, jak zachowuje się dziecko, gdy odczuwa intensywne – pozytywne lub negatywne – emocje oraz gdy widzi, kiedy ktoś inny silnie przeżywa daną sytuację.
- Lewa kolumna wskazuje na przybliżony wiek dziecka, w którym pojawia się dane zachowanie/umiejętność. Zwróć na to uwagę podczas wypełniania kwestionariusza.

Wiek dziecka	Zachowanie dziecka	Postaw znak X w wybranym polu				
niemowlę	1. Dziecko przejmuje nastrój matki (szczególnie podczas bezpośredniego kontaktu, np. karmienia), np. kiedy matka jest niespokojna dziecko bywa rozdrażnione.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
	2. Dziecko płacze, kiedy słyszy i/lub widzi, że ktoś inny płacze, śmieje się gdy słyszy i/lub widzi, że ktoś inny się śmieje.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
	3. Dziecko zaczyna „samodzielnie” okazywać emocje w zależności od sytuacji, a niekoniecznie zależnie od tego, co czują inni.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
	4. Dziecko poznaje słowa określające emocje, nastroje.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
	5. Dziecko umie odczytywać emocje innych osób z otoczenia, ale też postaci z bajek, przedstawień.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
	6. Dziecko zapytane umie powiedzieć „swoimi słowami”, co przeżywa i jest to zgodne z tym, co przejawia.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
	7. Dziecko zauważa i określa, jakie emocje mogą odczuwać inne osoby/zwierzęta/zabawki (<i>Misiowi będzie smutno, gdy pójdę do żłobka, bo zostanie sam</i>).	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
	8. Dziecko potrafi wczuć się w stan emocjonalny innej osoby.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
	9. Rozpoznaje sytuacje, w których inni mogą potrzebować wsparcia emocjonalnego, np. wie, kiedy ktoś może potrzebować pocieszenia, przytulenia, bo przeżywa przykrość.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
	10. Dziecko potrafi samo się pocieszać, gdy dozna krzywdy, gdy coś mu się nie uda „następnym razem się uda” „to tylko tak przez przypadek” „mama zaraz przyjdzie”.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
3/4 lata	11. Dziecko potrafi dostosować okazywanie emocji do miejsca, w którym się znajduje i osób, które z nim są, wie, że wyrażając emocje wpływa na zachowanie innych np. krzycząc - próbuje coś wymusić, uśmiechając się - zwiększyć szansę na wysłuchanie swojej prośby.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
	12. Dziecko potrafi bez nadmiernego buntowania się zaakceptować ograniczenia pochodzące od innych ludzi (reguły, zakazy) oraz z otoczenia (np. zakaz przejścia, barierka).	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
Ile znaków X postawiłeś w każdej kolumnie:		...	...	...	...	...

10. Kwestionariusz dla rodziców i opiekunów: *Termometr emocji dziecka*

INSTRUKCJA

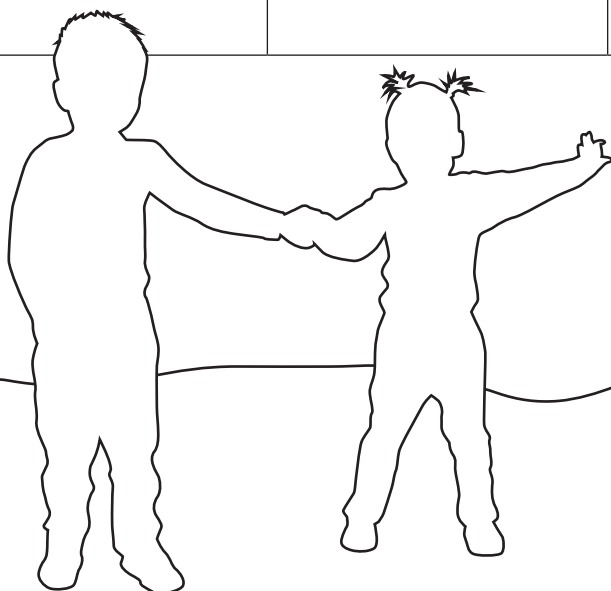
- Po obserwacji dziecka w jakiejś sytuacji (codziennej albo nowej dla niego, trudnej emocjonalnie, zaskakującej, konfliktowej, ekscytującej) należy samemu określić, w jakim jest nastroju.
- Warto o to samo poprosić inne osoby dobrze znające dziecko i potem porównać swoje oceny.
- Częste wykorzystywanie „termometru emocji” uczy większej wrażliwości na uczucia i nastroje dziecka, co powoduje, że lepiej rozumiemy jego zachowania.
- Zachęcamy do częstego powtarzania obserwacji w różnych sytuacjach i o różnych porach dnia.
- Na podziałce „termometru” należy zaznaczyć nastrój, w jakim jest aktualnie dziecko (ile „ma stopni”).

Nastroje dziecka w ciągu dnia – w czasie rutynowych czynności/zajęć

Nastrój dziecka po przebudzeniu	Nastrój dziecka przed śniadaniem	Nastrój dziecka w trakcie zabawy	Nastrój dziecka przed południowym snem
Nastrój dziecka po obiedzie	Nastrój dziecka na spacerze	Nastrój dziecka w czasie kąpieli	Nastrój dziecka przed snem

Nastroje dziecka w różnych sytuacjach

Nastrój dziecka, gdy mu się czegoś zakazuje	Nastrój dziecka, gdy się je karci, zwraca uwagę	Nastrój dziecka, gdy się je chwali	Nastrój dziecka, gdy otrzymuje prezent
Nastrój dziecka gdy zostaje w domu z mniej znaną osobą	Nastrój dziecka w nowym dla niego miejscu	Nastrój dziecka, gdy coś zepsuło/ zniszczyło	Nastrój dziecka, gdy inne dziecko coś mu zabrało/ zepsuło

11. Kwestionariusz dla rodziców i opiekunów: Jak twórcze jest dziecko?**INSTRUKCJA**

- Obserwuj dziecko przez kilka dni, ale przypomnij sobie też sytuacje z ostatnich 2–3 tygodni.
- Zwróć uwagę na sposób, w jaki dziecko się bawi, jak organizuje swój czas.
- Przejrzyj wykonane w ostatnim czasie prace plastyczne – rysunki, malunki, ulepanki, wydzieranki.

Postaw znak X w wybranym polu

1. Dziecko ma „głowę pełną pomysłów” i trzeba uważać, co znowu wymyśli.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
2. Dziecko samo wymyśla sobie zabawy.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
3. Dziecko umie się przez krótki czas samo czymś zająć.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
4. Dziecko lubi różnorodność w zabawie, nowe zabawy, nowe materiały, gdy można spróbować czegoś nowego.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
5. Dziecko lubi eksperymentować, przyjemność daje mu wypróbowywanie różnych nowych sposobów działania.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
6. Dziecko w zabawie wykorzystuje różne przedmioty, ten sam przedmiot potrafi wykorzystywać w różny sposób zależnie od zabawy, w którą akurat się bawi.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
7. Posługuje się w miarę samodzielnie różnymi technikami (farby, kredki, plastelina, naklejanie, wydzieranie).	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
8. Gdy nie ma zabawki potrzebnej akurat do zabawy, potrafi ją sobie samemu zrobić np. narysować i wyciąć.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
9. W jednej pracy plastycznej łączy różne techniki – narysuje coś, dokleja, domalowuje.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
10. Dziecko chętnie opowiada o tym, co narysowało, ulepiło.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
11. Dziecko nadaje tytuły - czasem długie - ulepankom, rysunkom.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
12. Dziecko domaga się opowiadania historyjek i często włącza się do opowiadania.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
13. Dziecko domaga się czytania książeczek, lubi opowiadać o obrazkach.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
14. Dziecko opowiada „niestworzone historie”, wymyśla je.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
15. Gdy mu się czyta albo opowiada - dziecko chętnie wymyśla „co było przedtem” albo „co było potem”, „co by było gdyby...”.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
16. Dziecko samo tworzy nowe słowa.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
17. Dziecko wymyśla „własne” nazwy na różne przedmioty codziennego użytku, czynności, zabawki, imiona dla lalek, przytulank.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
18. Dziecko bawi się z innymi w „wymyślanie nowych słów”.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
19. Dziecko śpiewa wymyślone przez siebie piosenki.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
20. Dziecko tańczy i wymyśla różne „figury”.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
21. Dziecko naśladuje różne osoby, „przedrzeźnia” je.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
22. Dziecko zmienia układ przedmiotów, zabawek, nawet mebelków w swoim kąci/pokoju.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
23. Dziecko samo wymyśla sobie stroje, dodatki.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
24. Dziecko lubi przebierać się w zabawie, przebierać lalki, przytulanki.	bardzo rzadko	rzadko	czasami	często	bardzo często
Ile znaków X postawiłeś w każdej kolumnie:	...	...	...	...	...

12. Kwestionariusz dla rodziców i opiekunów: *Rozwój poznawczy dziecka*

INSTRUKCJA

- Pomyśl o tym, jakie jest dziecko – czy umie się skupić, jak długo jest skoncentrowane, jaka jest jego pamięć?
- Przeczytaj opis zachowania dziecka po lewej i po prawej stronie – a potem postaw znak X na strzałce albo bliżej lewego opisu albo bliżej prawego, zgodnie z tym, jak spostrzegasz dziecko.
- Swoje obserwacje powtarzaj co 2–3 miesiące.

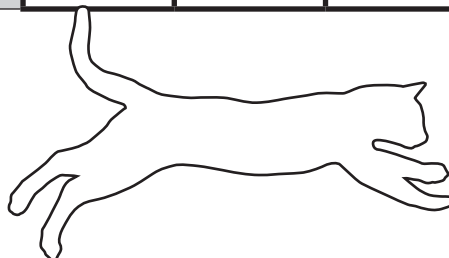
Dzieci młodsze (od ok. 6–8 miesiąca życia)	Postaw znak X na strzałce	Dzieci starsze (w wieku ok. 2/3 lat)
Dziecko chętnie manipuluje przedmiotami, każdy przedmiot niezależnie od jego funkcji próbuje poznać w ten sam sposób.	↔	Dziecko potrafi się bawić zabawką zgodnie z jej przeznaczeniem, gdy jednak zauważy inny ciekawy przedmiot porzuca ją.
Dziecko nie rozumie upływającego czasu (np. kiedy tłumaczymy, że mama wróci po obiedzie, odejście na chwilę jest traktowane jako porzucenie).	↔	Dziecko zaczyna rozumieć odstępy czasowe na podstawie kolejności występowania zdarzeń (obiadu jeszcze nie było, więc mama nie wróciła).
Dziecko zdobywa wiedzę o przedmiotach przez ich dotykanie, lizanie i gryzienie czyli przez bezpośredni kontakt z przedmiotami, które są w jego zasięgu.	↔	Dziecko potrafi wskazać wybrany przedmiot, który go interesuje i chce go wziąć, dotknąć, poznać.
Dziecko bada, poznaje otoczenie przede wszystkim poprzez manipulację przedmiotami.	↔	Dziecko coraz częściej oprócz bezpośredniego działania poznaje otoczenie przez zadawanie pytań o interesujące je przedmioty i zjawiska.
Dziecko nie zwraca uwagi na stany umysłowe innych ludzi (np. nie dostrzega, że brat jest skupiony nad zadaniem i ciągle mu przerywa).	↔	Dziecko potrafi zauważyć, że inna osoba zastanawia się nad czymś i o tym myśli/skupia się.
Kiedy dziecku schowa się albo zakryje zabawkę zaczyna jej poszukiwać, tam, gdzie widziało, że została ukryta.	↔	Dziecko potrafi odnaleźć przedmioty także wtedy, gdy nie widziało, gdzie zostały ukryte, dzięki temu, że jest w stanie wyobrazić sobie możliwe miejsca ukrycia przedmiotu.
Dziecko zaczyna używać różnych narzędzi, środków, sposobów do zrealizowania celu np. ciągnie za serwetę, by dosięgnąć interesujący je przedmiot leżący na środku stołu.	↔	Dziecko świadomie wybiera najlepsze środki działania przed jego rozpoczęciem np. zamiast ciągnąć za serwetę prosi o podanie danej rzeczy.
Dziecko wielokrotnie powtarza jakiś sposób zachowania i obserwuje rezultaty.	↔	Dziecko nie zadowala się powtarzaniem wcześniejszych znanych sobie sposobów zachowania, ale celowo eksperymentuje z różnymi ich wariantami np. zrzuca zabawkę z różnych wysokości i obserwuje, co się stanie.
Dziecko nie potrafi grupować przedmiotów, rzeczy należących do jednej kategorii.	↔	Dziecko potrafi zaliczyć dane przedmioty, osoby, rzeczy do danej kategorii np. psy i koty to zwierzęta, kubki i talerze to naczynia, mydła i ręczniki używamy w łazience, a garnków i patelni w kuchni.
Dziecko nie potrafi zauważyć i nazwać różnic między przedmiotami, osobami.	↔	Dziecko potrafi zauważyć i nazwać różnice między: „mniej” a „więcej”, „mały” a „duży”, „taki sam” a „inny/różny”.
Dziecko układa przedmioty bez uporządkowania, w przypadkowej kolejności.	↔	Dziecko potrafi ułożyć kilka przedmiotów o wyraźnych różnicach między nimi w odpowiednim porządku np. poukładać klocki według wielkości (najmniejszy – średni – największy).

13. Kwestionariusz dla rodziców i opiekunów: *Rozwój moralny dziecka***INSTRUKCJA**

- Obserwuj dziecko przez kilka dni w różnych sytuacjach.
- Przypomnij też sobie sytuacje z ostatnich 2–3 tygodni.
- Zwracaj uwagę na sytuacje wymagające oceny moralnej – jak oceniasz zachowanie dziecka i jak ono samo ocenia zachowania kolegów i dorosłych lub postaci z filmów czy bajek.

Postaw znak X w wybranym polu

1. Dziecko spogląda na rodzica/opiekuna, by wiedzieć, jak się zachować np. czy może wziąć coś od częstującej je osoby.	zdecydowanie nie	raczej nie	trudno powiedzieć	raczej tak	zdecydowanie tak
2. Dziecko samo decyduje, jak postąpić w danej sytuacji, a potem patrzy na rodzica, by uzyskać potwierdzenie, że postąpiło właściwie.	zdecydowanie nie	raczej nie	trudno powiedzieć	raczej tak	zdecydowanie tak
3. Dziecko potrafi odróżnić dobre i złe zachowania np. powiedzieć, który bohater bajki postąpił dobrze, a który źle.	zdecydowanie nie	raczej nie	trudno powiedzieć	raczej tak	zdecydowanie tak
4. Dziecko potrafi powiedzieć, że ktoś się zachował dobrze albo źle, że coś zrobił dobrze albo źle.	zdecydowanie nie	raczej nie	trudno powiedzieć	raczej tak	zdecydowanie tak
5. Dziecko podporządkowuje się zakazom, by uniknąć kary.	zdecydowanie nie	raczej nie	trudno powiedzieć	raczej tak	zdecydowanie tak
6. Dziecko podporządkowuje się regułom, by zdobyć nagrodę i uznanie otoczenia, pochwałę dorosłego.	zdecydowanie nie	raczej nie	trudno powiedzieć	raczej tak	zdecydowanie tak
7. Dziecko wie, za co może je spotkać nagroda.	zdecydowanie nie	raczej nie	trudno powiedzieć	raczej tak	zdecydowanie tak
8. Dziecko wie, za co może je spotkać kara.	zdecydowanie nie	raczej nie	trudno powiedzieć	raczej tak	zdecydowanie tak
9. Dziecko wie, że trzeba przeprosić za wyrządzoną komuś krzywdę.	zdecydowanie nie	raczej nie	trudno powiedzieć	raczej tak	zdecydowanie tak
10. Dziecko próbuje naprawić wyrządzoną przez siebie szkodę.	zdecydowanie nie	raczej nie	trudno powiedzieć	raczej tak	zdecydowanie tak
11. Dziecko wie, że kontakty między ludźmi opierają się na wzajemności np. mama mi pomaga, potem ja staram się pomóc mamie; brat mnie czymś poczęstował, potem ja częstuję brata; wymieniamy się zabawkami z kolegami w piaskownicy.	zdecydowanie nie	raczej nie	trudno powiedzieć	raczej tak	zdecydowanie tak
Ile znaków X postawiłeś w każdej kolumnie:	...	...	...	...	...

14. Kwestionariusz dla rodziców i opiekunów: *Zaufanie i autonomia dziecka*

INSTRUKCJA

- Zwróć uwagę, jak zachowuje się dziecko, gdy mama, tato, babcia czy inny stały opiekun na chwilę zostawia je samo (wychodzi do innego pokoju, kuchni, łazienki, przed dom) i dziecko nie ma tej osoby w zasięgu wzroku.
- Przypomnij sobie, jak zachowuje się dziecko, gdy do domu przychodzą nieznanne mu dotąd osoby (dalsi krewni, koledzy rodzeństwa, sąsiedzi, inkasent).
- Co robi w trudnych sytuacjach, gdy przydarzy się coś, z czym samo nie może sobie poradzić?
- Porozmawiaj z innymi opiekunami na te tematy.
- Do wyboru są trzy odpowiedzi: po lewej, w środku (znak ?) i po prawej. Postaw znak X w wybranym polu.

A. Czy dziecko ma poczucie bezpieczeństwa i zaufania do otoczenia?

Dziecko ma niskie poczucie bezpieczeństwa i zaufania do otoczenia	Postaw znak X w wybranym polu	Dziecko ma wysokie poczucie bezpieczeństwa i zaufania do otoczenia
1. Podczas nieobecności matki/opiekuna:		
dziecko jest niespokojne, często płacze, trudno je uspokoić, trudno je czymś zająć	☐ <input type="checkbox" value="?"/> ☐	dziecko początkowo jest niespokojne, ale daje się uspokoić, trzeba je tylko czymś zająć
2. Podczas obecności matki/opiekuna:		
dziecko chce cały czas przebywać blisko opiekuna, nie odstępuje mamy na krok, wszędzie za nią chodzi, cały czas trzyma się mamy	☐ <input type="checkbox" value="?"/> ☐	dziecko nie ma potrzeby cały czas przebywać blisko opiekuna, oddala się chętnie na pewną odległość, wystarczy mu, że widzi i słyszy mamę, a później to, że wie, iż mama jest w domu, nawet jeśli w danej chwili jej nie widzi, czy nie słyszy
3. Gdy matka/opiekun pojawia się, wraca po jakiejś nieobecności:		
dziecko czasami zaczyna płakać, jest niespokojne, trudno je uspokoić, trudno je czymś zająć	☐ <input type="checkbox" value="?"/> ☐	dziecko wyraźnie cieszy się na widok mamy/opiekuna, widać to po jego minie, ruchach
4. Gdy do domu przychodzi ktoś dziecku nieznanne:		
dziecko jest niespokojne, trzymane na rękach chowa głowę, gdy już chodzi - chowa się, nie chce wyjść	☐ <input type="checkbox" value="?"/> ☐	dziecko początkowo jest onieśmiałe, ale gdy podejdzie do niego mama /opiekun albo weźmie je na ręce przypatruje się nowej osobie, nawet ją zaczepia
5. Gdy dziecku zdarza się jakaś trudna dla niego sytuacja, np: upadnie, uderzy się, skaleczy, przestraszy:		
płacze, złości się i trudno je uspokoić nawet wtedy, gdy już mu udzielono pomocy, wzięto na kolana	☐ <input type="checkbox" value="?"/> ☐	szybko daje się uspokoić, szybko przestaje płakać czy się złościć, łatwo skierować jego uwagę na coś innego
6. Gdy dziecko nie może sobie z czymś poradzić - z nałożeniem buta, jedzeniem, sięgnięciem po coś, zrobieniem czegoś - np. postawieniem klocków jeden na drugim:		
płacze, złości się, nie szuka kontaktu wzrokowego z matką/opiekunem, nie woła, nie szuka pomocy, nawet odrzuca pomoc	☐ <input type="checkbox" value="?"/> ☐	nawet, gdy się rozplacze czy zezłości to szuka kontaktu wzrokowego z matką/opiekunem, przywołuje, ciągnie albo biegnie po pomoc, pokazuje albo mówi „po swojemu”, że coś jest nie tak
7. Gdy dziecko samo się czymś zajmuje, a matka/opiekun jest w tym samym pomieszczeniu:		
dziecko zajmuje się sobą, coś tam robi, ale nie szuka kontaktu wzrokowego z matką/opiekunem, nie zagaduje, nie podbiega albo wymaga ciągłej obecności i uwagi dorosłego, samo nie potrafi się niczym zająć nawet przez chwilę	☐ <input type="checkbox" value="?"/> ☐	gdy coś robi często patrzy na dorosłego, pokazuje mu, co robi, zagaduje, zaczepia, podbiega, by się pochwalić, a potem wraca do swojego zajęcia

B. Czy dziecko ma poczucie autonomii i własnej woli?

Dziecko ma niskie poczucie autonomii i niskie poczucie możliwości działania wg własnej woli	Postaw znak X w wybranym polu			Dziecko ma wysokie poczucie autonomii i wysokie poczucie możliwości działania wg własnej woli
1. Załatwianie potrzeb fizjologicznych przez dziecko:				
dziecko nie potrafi kontrolować swoich potrzeb fizjologicznych, używa pieluch lub załatwia się w miejscach nie przeznaczonych do tego celu	☐	☐	☐	dziecko potrafi samodzielnie kontrolować swoje potrzeby fizjologiczne, załatwia się na nocnik/w toalecie, komunikuje o swoich potrzebach
2. Podczas zabawy z rówieśnikami/opiekunami:				
dziecko angażuje się tylko w działania inicjowane i kontrolowane przez dorosłych lub rówieśników	☐	☐	☐	dziecko z własnej inicjatywy podejmuje różne działania i włącza w nie współtowarzyszy zabaw
3. Gdy rówieśnicy proponują zabawę:				
dziecko dostosowuje się do rówieśników, ustępuje im, nawet jeśli ich działania nie są zgodne z jego potrzebami czy oczekiwaniami, podporządkowuje się rówieśnikom, pozwala zabierać sobie zabawki	☐	☐	☐	dziecko potrafi sprzeciwić się rówieśnikom, kiedy ich działania nie są zgodne z jego oczekiwaniami, zabiera innym zabawki, gdy ich potrzebuje
4. Preferowany rodzaj zabawy/aktywności przez dziecko:				
dziecko woli wykonywać zadania schematyczne i pod kierunkiem innych, z wyraźnymi instrukcjami	☐	☐	☐	dziecko podejmuje zadania schematyczne, jednak woli zabawy pobudzające wyobraźnię i dające mu swobodę działania
5. W sytuacjach, gdy dziecko odczuwa silne emocje (gdy się cieszy, złości, smuci):				
dziecko nie potrafi wyraźnie wyrażać swoich emocji, sprawia wrażenie nie potrzebującego kontaktu z drugą osobą	☐	☐	☐	dziecko otwarcie wyraża odczuwane emocje, chętnie dzieli się emocjami z innymi, sprawia wrażenie otwartego
6. Gdy ma możliwość dokonania wyboru:				
dziecko nie potrafi dokonać wyboru, nie umie się zdecydować, chce wszystkiego (i jedno i drugie), albo nie wybiera nic, oddaje wybór dorosłemu „Ty zdecyduj”, dokonywanie wyborów nie jest dla niego źródłem przyjemności	☐	☐	☐	dziecko potrafi dokonać wyboru, wie czego chce, na czym mu zależy, cieszy się, że dorośli powalają mu dokonać wyboru, chce podejmować decyzje w wielu sytuacjach
7. Bawiąc się w większych grupach rówieśników:				
dziecko zajmuje się tylko sobą, jest rozdrażnione, gdy inni próbują się z nim bawić, odchodzi na bok, korzysta z małej liczby zabawek, wygląda na skępowane i onieśmiałone	☐	☐	☐	dziecko chętnie angażuje się w zabawy z innymi, samo podchodzi do innych dzieci, korzysta z różnych zabawek, jest otwarte i spontaniczne
8. Gdy posiada jakiś przedmiot, zabawkę:				
dziecko nie ma świadomości, że może dysponować swoimi przedmiotami, pozwala innym dzieciom zabierać swoje przedmioty wtedy, gdy tego chcą, nie ma świadomości, że może się na to nie godzić, nie domaga się oddania swoich przedmiotów	☐	☐	☐	dziecko ma świadomość, że pewne przedmioty do niego należą, potrafi nimi dysponować np. zdecydować komu i pod jakimi warunkami je pożyczy

Część III. Jakość instytucjonalnego środowiska dziecka

15. Kwestionariusz dla opiekunów: Środowisko fizyczne w żłobku

INSTRUKCJA

- Rozejrzyj się po otoczeniu fizycznym w żłobku/w klubie dziecięcym i zastanów się, czy odpowiada potrzebom dzieci, sprawdź, czy są miejsca, które dzieci mogą dowolnie zmieniać, zastanów się, czy w sali często zmieniana jest dekoracja, układ stolików, krzesełek.
- Zwróć uwagę, czy środowisko fizyczne sali oraz całego żłobka: (1) umożliwiała dzieciom różne działania, (2) pozwala im na swobodną zmianę miejsca i swobodne poruszanie się po sali, także na zabawy na podłodze, (3) czy jest bezpieczne.

Postaw znak X w wybranym polu

1. Przestrzeń żłobka daje dzieciom poczucie bezpieczeństwa fizycznego, wyposażenie jest bezpieczne w użytkowaniu, posiada odpowiednie atesty.	nie	?	tak
2. Przestrzeń żłobka daje dzieciom poczucie bezpieczeństwa emocjonalnego dzięki stałości, przewidywalności, uporządkowaniu otoczenia np. poprzez wydzielenie stałych stref przeznaczonych do określonych działań.	nie	?	tak
3. Miejsca potencjalnie niebezpieczne są zabezpieczone (gniazdka elektryczne, schody, zamykane drzwi wejściowe).	nie	?	tak
4. W żłobku unika się znacznych zmian w aranżacji przestrzeni bez przygotowania i udziału dzieci.	nie	?	tak
5. W żłobku są takie miejsca (miejsce na ścianie, specjalne tablice, kąciki), które dzieci mogą urządzić i zagospodarować według własnego pomysłu.	nie	?	tak
6. W żłobku są takie miejsca (miejsce na ścianie, specjalne tablice), gdzie pokazywane są prace wszystkich, nie tylko wybranych, dzieci (rysunki, malowanki, ulepianki).	nie	?	tak
7. W sali oprócz małych stolików, krzesełek i mebli z zabawkami jest duża przestrzeń do zabawy z dziećmi na podłodze (dywan lub mata).	nie	?	tak
8. Krzesła i meble można bez problemu przestawiać i urządzać przestrzeń w sali zależnie od potrzeb i realizowanych zadań.	nie	?	tak
9. W żłobku jest odrębna sala lub część sali odgródzona parawanem przeznaczona do spania dla dzieci, która sprzyja odprężeniu i relaksowi (mniejsza liczba bodźców, możliwość przyciemnienia, delikatne oświetlenie, szafki do przechowywania pościeli i piżamek dzieci).	nie	?	tak
10. Dzieci mają możliwość swobodnie i w ciszy odpocząć na specjalnych matach lub materacach, kiedy mają taką potrzebę w ciągu dnia.	nie	?	tak
11. W sali są foteliki, kocyki, poduchy w kącikach, gdzie dzieci mogą odpocząć.	nie	?	tak
12. Aranżacja przestrzeni w sali uwzględnia również chwilową potrzebę dzieci do odizolowania się, przebywania w małej grupie (podział przestrzeni na kąciki, umieszczenie w sali domków, schowków).	nie	?	tak
13. Dzieci mają swobodny dostęp do różnych ciekawych dla nich przedmiotów, materiałów i zabawek w sali.	nie	?	tak
14. Zabawki i przedmioty do zabawy znajdują się w łatwo dostępnych pojemnikach, koszach, na niskich otwartych regałach dodatkowo oznaczonych zdjęciem czy rysunkiem obrazującym, gdzie co ma swoje miejsce.	nie	?	tak
15. Przestrzeń w sali umożliwia dzieciom różnorodne doświadczenia ruchowe.	nie	?	tak
16. Przestrzeń w sali stymuluje rozwój wszystkich zmysłów dzięki zróżnicowaniu oświetlenia, kolorów, akustyki, użytych materiałów.	nie	?	tak

17. W żłobku dba się o zachowanie równowagi w liczbie i intensywności bodźców zmysłowych np. nie ma zbyt wielu dekoracji, ozdób, ostrych, jaskrawych kolorów ścian, dywanów, mebli.	nie	?	tak
18. W placówce dba się o prawidłową akustykę pomieszczeń, chroni dzieci przed nadmiernym hałasem, którego źródłem mogą być liczne grające zabawki, stale włączone radio czy zbyt głośna muzyka.	nie	?	tak
19. Przestrzeń w sali dostarcza dzieciom różnorodnych przedmiotów do zabawy: zabawki do zabaw konstrukcyjnych, ruchowych, do zabaw w role.	nie	?	tak
20. Dostępne są różnorodne materiały plastyczne.	nie	?	tak
21. Dostępne są do zabaw różne materiały naturalne (np. piasek, nasiona, kamienie, szyszki, woda).	nie	?	tak
22. Różne przedmioty w sali mają swoje miejsca, aby dzieci mogły łatwo się zorientować, gdzie znaleźć daną rzecz i gdzie ją później odłożyć.	nie	?	tak
23. W żłobku znajdują się lustra pozwalające dzieciom obserwować samych siebie i inne osoby.	nie	?	tak
24. W żłobku często zmieniane są dekoracje, zgodnie z aktualnymi wydarzeniami, świętami, czy porą roku.	nie	?	tak
25. Każde dziecko ma w sali własne miejsce (teczkę, karton, szufladę), w którym może trzymać swoje prace i rysunki.	nie	?	tak
26. Toalety są dostosowane do wieku dzieci, zachęcają do samodzielnego załatwiania potrzeb fizjologicznych.	nie	?	tak
27. Na terenie żłobka jest ogrodzony plac zabaw z bezpiecznymi i różnorodnymi urządzeniami do zabawy.	nie	?	tak
Ile znaków X postawiłeś w każdej kolumnie:	...	...	...

16. Kwestionariusz dla opiekunów: *Klimat w żłobku***INSTRUKCJA**

- Postaraj się odnieść poniższe pytania do jak największej liczby sytuacji w pracy z dziećmi w żłobku.

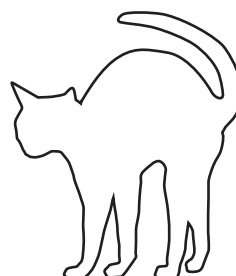
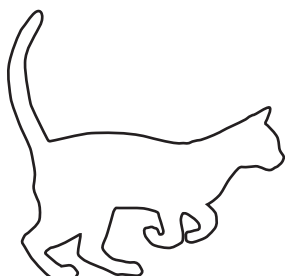
Postaw znak X w wybranym polu

1. Czy dbam o tworzenie warunków, by proces adaptacji dzieci w żłobku przebiegał jak najłagodniej?	nie	?	tak
2. Czy zależy mi na zaangażowaniu rodziców w proces adaptacji ich dziecka w żłobku?	nie	?	tak
3. Czy dbam o jasną i stałą strukturę dnia codziennego (wiem, co mam kiedy robić)?	nie	?	tak
4. Czy przykładam wagę do codziennych porannych rytuałów pożegnania dziecka z rodzicem i powitania dziecka w żłobku?	nie	?	tak
5. Czy umiem jasno przedstawić rodzicom dzieci cele zajęć?	nie	?	tak
6. Czy każdego dnia mówię dzieciom, co będziemy dziś robić?	nie	?	tak
7. Czy potrafię prosto wyjaśnić dzieciom cele zajęć?	nie	?	tak
8. Czy dbam o to, by to, co mówię było zrozumiałe dla wszystkich dzieci?	nie	?	tak
9. Czy uwzględniam naturalne różnice między dziećmi w swej codziennej pracy?	nie	?	tak
10. Czy dbam o poczucie bezpieczeństwa dzieci?	nie	?	tak
11. Czy zachęcam dzieci do przynoszenia do żłobka ważnych dla nich emocjonalnie przedmiotów: przytulank, poduszek, zdjęć rodziny?	nie	?	tak
12. Czy korzystam z pomysłów dzieci odnośnie wykonania jakiegoś zadania?	nie	?	tak
13. Czy zachęcam dzieci do samodzielnego stawiania pytań?	nie	?	tak
14. Czy odpowiadam na pytania dzieci, nawet gdy nie pokrywają się z tematem zajęć?	nie	?	tak
15. Czy dbam o to, by pomóc dzieciom nazwać i zrozumieć ich dziecięce doświadczenia?	nie	?	tak
16. Czy pomagam dzieciom radzić sobie z silnymi emocjami?	nie	?	tak
17. Czy staram się zrozumieć punkt widzenia dzieci i to, jak spostrzegają różne sprawy?	nie	?	tak
18. Czy program zajęć dla dzieci jest elastyczny?	nie	?	tak
19. Czy dopuszczam realizację tego, co zaproponują dzieci?	nie	?	tak
20. Czy daję dzieciom odczuć, że wierzę, iż poradzą sobie z zadaniami?	nie	?	tak
21. Czy doceniam wysiłek dzieci?	nie	?	tak
22. Czy zachęcam dzieci do samodzielności?	nie	?	tak

23. Czy w mojej grupie panuje spokojna atmosfera?	nie	?	tak
24. Czy tworzę dzieciom warunki do odprężenia, wyciszenia się, odpoczynku?	nie	?	tak
25. Czy dbam o zrównoważony rytm dnia - o występowanie czynności aktywizujących i wyciszających dzieci?	nie	?	tak
26. Czy upewniam się, że dzieci dobrze zrozumiały to, co mają zrobić?	nie	?	tak
27. Czy umiem organizować pracę grupy dzieci nad wspólnym zadaniem?	nie	?	tak
28. Czy zostawiam dzieciom swobodę w zabawie?	nie	?	tak
29. Czy umiem zachęcać do zabawy wszystkie dzieci?	nie	?	tak
30. Czy akceptuję to, że czasem dziecko nie chce uczestniczyć w zabawie i woli być z boku, robić coś innego, albo woli tylko przyglądać się?	nie	?	tak
31. Czy umiem zachęcać do wspólnych działań dzieci nieśmiałe?	nie	?	tak
32. Czy pozwalam, by dzieci, które nie mają na to w danej chwili ochoty nie włączały się do zabawy, by mogły jedynie z boku ją obserwować?	nie	?	tak
33. Czy traktuję proponowane przez siebie zabawy jako oferty i propozycje dla dzieci, a nie ich obowiązek?	nie	?	tak
34. Czy umiem sobie radzić z dziećmi „buntownikami” przez zainteresowanie ich czymś?	nie	?	tak
35. Czy zachęcam dzieci do jedzenia, proponując im potrawy, tłumacząc nazwy, składniki dania, ale nie zmuszając do jedzenia?	nie	?	tak
36. Czy potrafię w ciągu dnia nawiązać bliższy kontakt z każdym dzieckiem w grupie?	nie	?	tak
37. Czy stwarzam okazje do otwartej komunikacji z rodzicami/opiekunami dziecka?	nie	?	tak
38. Czy dbam o miejsce i odpowiedni czas, by rodzice mogli mi przekazać ważne wg nich informacje o dziecku, o jego przyzwyczajeniach?	nie	?	tak
39. Czy zachęcam rodziców do zadawania mi pytań?	nie	?	tak
40. Czy tworzę taką atmosferę, że rodzice nie krępują się mówić mi o swoich wątpliwościach, o tym, co ich niepokoi?	nie	?	tak
41. Czy umożliwiam rodzicom włączanie się w różne działania na rzecz żłobka?	nie	?	tak
Ile znaków X postawiłeś w każdej kolumnie:	...	...	...

17. Kwestionariusz dla opiekunów: System organizacji żłobka**INSTRUKCJA**

- Pomyśl o różnych sytuacjach, które obserwujesz w swojej placówce: jak traktowani są ludzie (pracownicy, rodzice, dzieci), jak zorganizowana jest przestrzeń fizyczna, jaka jest atmosfera?

Co jest ważne:

- „filozofia placówki”: sposób realizacji zadań opiekuńczych i wychowawczych
- kontakty placówki ze „światem zewnętrznym”: miejsce placówki na mapie społeczności lokalnej, kontakty z otoczeniem
- perspektywa czasowa, w jakiej działa placówka: doraźna *tu i teraz*, uwzględniająca daleką przyszłość dzieci

System organizacji placówki

Zamknięty:
może dawać poczucie bezpieczeństwa, ale ograniczać autonomię

Otwarty:
daje autonomię, ale może ograniczać poczucie bezpieczeństwa

Postaw znak X w wybranym polu

1. wyraźnie określone role i zadania wychowanków, dyrekcji, pomocników, rodziców, czyli każdy wie, co powinien robić i jak się zachowywać	tak	raczej tak	raczej nie	nie
2. konieczność podporządkowania się zasadom po to, aby panował porządek	tak	raczej tak	raczej nie	nie
3. gotowość do wprowadzania zmian, np. w organizacji pracy placówki, w kontaktach z rodzicami, w zarządzaniu budżetem	nie	raczej nie	raczej tak	tak
4. konsultowanie decyzji z pracownikami i rodzicami, włączanie wszystkich do współdecydowania	nie	raczej nie	raczej tak	tak
5. opór/rezerwa przed nowymi metodami pracy (np.: praca projektowa, praca w grupach) lub planowanymi zmianami	tak	raczej tak	raczej nie	nie
6. elastyczna modyfikacja planu dnia i planu tygodnia stosownie do okoliczności	nie	raczej tak	raczej tak	tak
7. częste dyskusje dyrekcji, pracowników i rodziców przed podjęciem ważnych decyzji	nie	raczej nie	raczej tak	tak
8. najważniejszym celem jest zaspokojenie aktualnych potrzeb dzieci przez dobrą opiekę	tak	raczej tak	raczej nie	nie
9. placówka tworzy dzieciom możliwości „przygotowania się do życia”, jest „laboratorium życia”	nie	raczej nie	raczej tak	tak
10. placówka buduje więzi między pracownikami, rodzinami dzieci i lokalną społecznością	nie	raczej nie	raczej tak	tak
11. placówka stanowi ważny element pobudzający rozwój społeczności lokalnej – współorganizuje ważne wydarzenia	nie	raczej nie	raczej tak	tak
12. dzieci zachęcane są do różnych, nawet nietypowych zachowań, pobudza się ich ciekawość różnymi sposobami, zachęca do eksperymentowania, badania otoczenia	nie	raczej nie	raczej tak	tak
13. przestrzeń placówki jest tak aranżowana, by była otwarta dla rodziców, by mieli świadomość, że są mile widziani w żłobku/klubie dziecięcym	nie	raczej nie	raczej tak	tak
14. placówka tworzy atmosferę sprzyjającą uczestnictwu rodzin w realizacji programu placówki, tworzy możliwości do zaangażowania się wszystkich rodzin w proces wpierania rozwoju dzieci	nie	raczej nie	raczej tak	tak
15. opiekunowie rozwijają różne formy komunikacji z rodzicami: bezpośrednie (rozmowy okazjonalne, planowane, spotkania z grupą rodziców) i pośrednie (tablica ogłoszeń, e-mail, zdjęcia)	nie	raczej nie	raczej tak	tak
16. opiekunowie szanują różnorodność rodzin np. związaną z wielokulturowością	nie	raczej nie	raczej tak	tak
Ile znaków X postawiłeś w każdej kolumnie:	...	...	...	...

18. Kwestionariusz dla opiekunów: RAZEM**INSTRUKCJA**

- Pomyśl o ostatnich dniach pracy z dziećmi, przypomnij sobie różne sytuacje: co robisz najczęściej; na co kładziesz nacisk?
- Przypomnij sobie początek roku szkolnego – co się zmieniło od tego czasu w sposobie pracy z dziećmi?
- Pomyśl też o tym, co jest dla Ciebie ważne podczas organizowania pracy z dziećmi.
- W każdym bloku R–A–Z–E–M wybierz te zdania, które dobrze charakteryzują Twój sposób pracy i Twoje przekonania

Postaw znak X w wybranych kratkach

Relacje	☐ Często zachęcam dzieci do wspólnych zabaw i dzielenia się zabawkami – w parach, w małych 3-4 osobowych zespołach. ☐ Bawię się z dziećmi w różne role, „w udawanie”, odgrywamy scenki z bajek, filmów, z czytanych im książeczek, opowiadanych historyjek. ☐ Rozmawiam z dziećmi o tym, co dobre, a co złe, co wolno, a czego nie wolno i dlaczego. ☐ Razem z dziećmi wykonujemy różne prace w sali – w ten sposób uczę je wypełniania różnych obowiązków. ☐ Gdy zapraszam rodziców i dziadków wymyślam takie zabawy i zadania, by dzieci mogły je wykonać razem z nimi.				
Aktywność	☐ Podsuwam dzieciom pomysły, „prowokuję” do działania i stawiania pytań przez przynoszenie różnych przedmiotów (np. pudełka różnej wielkości, obrazki). ☐ Zachęcam dzieci do różnych działań na przedmiotach: do dotykania, poruszania, stukania, potrząsania, wsypywania, zgniatania, sklejanie. ☐ Zachęcam do wykorzystywania w zabawie różnych przedmiotów (papier, kartony, miski, pudełka, kasztany, liście). ☐ Często zmieniam urządzenie sali: zmiana układu stolików i krzesełek, wymiana zabawek, nowe wykorzystanie kącików do zabawy i odpoczynku. ☐ Daję dzieciom przestrzeń do samodzielności, podejmowania decyzji, przejawiania własnej inicjatywy.				
Zabawa	☐ Umożliwiam dzieciom różne zabawy, zachęcam do przebijania się. ☐ Opowiadam, jak kiedyś dzieci się bawiły, sięgam do zabaw ludowych, uczymy się ich. ☐ Często razem z dziećmi zmieniam urządzenie kącików zabawy. ☐ Stosuję zabawy ruchowe w realizacji różnych zadań (skakanie, kołysanie się, pokazywanie rękoma podczas mówienia wierszyka czy uczenia się liczenia, tworzenie różnych figur i potem ich rysowanie, poruszanie się po sali „jak kotki”, „jak wiewiórki”, „jak bociany”). ☐ Wykorzystuję zabawne wierszyki, piosenki, wyliczniki, rymowanki jako podstawę zapamiętania czegoś, jako sygnał zapowiadający jakąś czynność.				
Emocje	☐ Gdy opowiadam dzieciom jakieś historyjki albo czytam książeczki – rozmawiamy potem o bohaterach, jak się czuli i dlaczego tak. ☐ Gdy zdarzy się w grupie jakaś sytuacja trudna – rozmawiamy potem o tym, jak się czuliśmy, a po czym to widać. ☐ Razem szukamy różnych sposobów na to, jak kogoś pocieszyć, jak się uspokoić np. przed snem albo gdy ktoś nam sprawił przykrość czy zezłościł albo niechcący oblał wodą nasz rysunek, pokazujemy to w formie scenek. ☐ Staram się tworzyć sytuacje, w których dzieci poczuć różne emocje: np. poczekanie na swoją kolejkę w grze, poczekanie z rozpoczęciem zabaw, aż wszyscy skończą rysować, radość ze znalezienia miejsca na powieszenie wszystkich wykonanych rysunków, niepokój, czy dobrze uda się przygotowywane przez dzieci przedstawienie, czy dobrze zakończy się opowiadana trzymająca w napięciu historia. ☐ Mam świadomość, że praca z emocjami dotyczy całej gamy emocji, czyli pozytywnych i negatywnych, silnych i słabych.				
Miejsce	☐ Razem z dziećmi dbam o naszą salę: razem sprzątam, układamy zabawki, podlewamy kwiaty, karmimy królika. ☐ Zachęcam dzieci do utrzymania porządku na swojej półce, w kartonie, w teczkach z rysunkami – pomagam im układać, przedstawiać. ☐ Razem dbamy o dekorowanie sali, szczególnie, gdy czekamy na gości. ☐ Zachęcam rodziców i dziadków, by rozmawiali z dziećmi o tym, jak to było, gdy oni byli mali, gdzie mieszkali, co robili, w co się bawili. ☐ Uwzględniam w kalendarzu pracy ważne wydarzenia w społeczności lokalnej, imprezy regionalne, rocznice, tradycje lokalne (np. dożynki, festyny osiedlowe, święta, nadanie nazwy ulicy lub osiedla, ważne rocznice).				
Policz znaki X w każdej grupie:	Relacje	Aktywność	Zabawa	Emocje	Miejsce
	...	...	...	...	...

Część IV. Funkcjonowanie dziecka w instytucji

19. Kwestionariusz dla opiekunów: Strategie adaptacji dziecka w żłobku/klubie dziecięcym

INSTRUKCJA

- Obserwuj uważnie dziecko przez kilka dni, ale przypomnij też sobie jego zachowania z ostatnich 2–3 tygodni.
- Porozmawiaj z osobami, które się nim na co dzień zajmują w żłobku/klubie dziecięcym.
- W każdym bloku zdań – A, B, C – wybierz te, które dobrze opisują zachowanie dziecka.

Na co zwracać uwagę:

- zachowanie dziecka w kontaktach z opiekunami i innymi dorosłymi w żłobku/klubie dziecięcym
- zachowanie dziecka w kontaktach z dziećmi w grupie
- zachowanie dziecka w czasie zabawy, zajęć, posiłków, w łazience, na spacerze, przy przyprawdzaniu i odbieraniu przez rodziców

Postaw znak X w wybranych kratkach

A. Strategia twórcza	☐ dziecko chętnie uczęszcza do żłobka/klubu dziecięcego ☐ dziecko jest ciekawe tego, co dzieje się wokół niego w żłobku, obserwuje inne dzieci ☐ dziecko chętnie uczestniczy w zajęciach proponowanych przez opiekuna ☐ dziecko chętnie bawi się, rozmawia z różnymi dziećmi ☐ dziecko spontanicznie zwraca się o pomoc do opiekuna, poszukuje go wzrokiem, gdy sobie z czymś nie radzi albo napotka przeszkodę ☐ dziecko potrafi wyrażać swoje potrzeby ☐ dziecko potrafi wyrażać swoje upodobania, zainteresowania ☐ dziecko chętnie wykonuje polecenia opiekuna ☐ dziecko przejawia coraz większą samodzielność w wykonywaniu czynności higienicznych: załatwianiu potrzeb fizjologicznych, ubieraniu się i rozbieraniu, myciu ☐ dziecko reaguje emocjonalnie adekwatnie do sytuacji (płacze, gdy jest smutne; śmieje się, gdy jest zadowolone)		
B. Strategia wycofania	☐ dziecko jest bierne, nie interesuje się zabawkami lub bawi się jedną zabawką ☐ dziecko raczej siedzi z boku i przypatruje się innym, jest raczej milczące ☐ dziecko trzeba zazwyczaj zachęcać i namawiać do działania, do zrobienia czegoś ☐ dziecko z trudnością włącza się do zabaw/wspólnego działania ☐ dziecko często bawi się i działa w ten sam, podobny sposób ☐ dziecko niechętnie współpracuje z innymi dziećmi w różnych sytuacjach, woli bawić się samo, z dala od grupy ☐ dziecko pozwala bez sprzeciwu zabierać innym swoje zabawki ☐ dziecko nie poszukuje kontaktu z dorosłymi, nie rozmawia z dorosłymi, nie chce się przytulać ☐ dziecko znacznie rzadziej niż inne dzieci spontanicznie komunikuje swoje potrzeby czy zainteresowania, nie mówi, co chciałoby robić albo czego nie chce, nie lubi ☐ dziecko silnie przywiera/przytula się do rodzica, gdy odbiera je ze żłobka		
C. Strategia buntu	☐ reakcje emocjonalne dziecka są często zbyt silne w stosunku do ich przyczyny ☐ dziecko często się złości i długo płacze, gdy coś idzie nie po jego myśli, np. gdy nie dostaje tego, czego chce ☐ dziecko trudno jest uspokoić, gdy zacznie płakać ☐ dziecko często nawiązuje kontakt z rówieśnikami w oparciu o zaczepki i wrywanie im przedmiotów/zabawek ☐ dziecko w wielu sytuacjach jest agresywne ☐ dziecko długo przeżywa rozstanie z rodzicem ☐ dziecko wyraża swoje niezadowolenie przez krzyki, rzucanie przedmiotami, kopanie, gryzienie ☐ dziecko często odmawia uczestnictwa w zajęciach proponowanych przez nauczyciela ☐ dziecko często niszczy zabawki, sprzęty, materiały plastyczne ☐ dziecko jest silnie pobudzone (dużo mówi, nie wykonuje poleceń), kiedy rodzic odbiera je ze żłobka		
Policz znaki X w każdej grupie:	Strategia twórcza	Strategia wycofania	Strategia buntu
	...	...	...

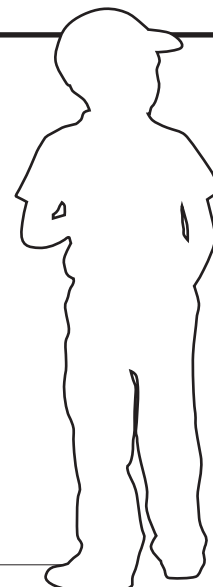
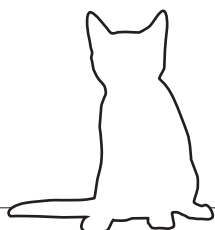
20. Kwestionariusz dla opiekunów: *Dziecko w grupie*

INSTRUKCJA

- Uważnie obserwuj dziecko przez kilka kolejnych dni, przypomnij sobie zachowania dziecka podczas zabaw grupowych i podczas pracy grupowej z ostatnich 2–3 tygodni.
- Porozmawiaj z innymi pracownikami na temat tego, jak dziecko zachowuje się podczas zabawy grupowej lub pracy w grupie.
- Zwróć uwagę, czy podczas pracy i zabawy w grupie dziecko: jest aktywne, przejmuje inicjatywę, zadaje pytania, gdy nie rozumie pomysłów innych dzieci, potrafi obronić swoje pomysły, szanuje zdanie innych, dopuszcza innych do głosu.

Postaw znak X w wybranych kratkach

<p>A. Postawa twórcza w zabawie/ pracy grupowej</p>	<p>☐ Dziecko jest aktywne, przedstawia innym dzieciom swoje pomysły.</p> <p>☐ Dziecko jest ciekawe pomysłów innych osób, dopytuje, zagląda, co robią.</p> <p>☐ Dziecko tłumaczy „po swojemu” innym to, czego nie rozumieją.</p> <p>☐ Dziecko potrafi obronić swój pomysł.</p> <p>☐ Dziecko słucha innych dzieci, dopuszcza je do głosu, zgadza się na realizację pomysłów innych, jeśli mu się spodobają.</p>						
<p>B. Postawa bierna w zabawie/ pracy grupowej</p>	<p>☐ Dziecko jest bierne, robi to, co inne dzieci.</p> <p>☐ Dziecko nie przedstawia swoich pomysłów innym.</p> <p>☐ Dziecko trzeba zachęcać i namawiać, aby się odezwało.</p> <p>☐ Dziecku jest obojętne, który pomysł zostanie wybrany, jest mu wszystko jedno.</p> <p>☐ Dziecko nie rozmawia z innymi członkami grupy, często milczy.</p>						
<p>C. Postawa uległa/ konformistyczna w zabawie/ pracy grupowej</p>	<p>☐ Dziecko stara się przedstawić taki sam lub bardzo podobny pomysł do tego, który przedstawiają jego koledzy.</p> <p>☐ Dziecko zgadza się na wszystko, o co poproszą je inne dzieci.</p> <p>☐ Dziecko nie broni własnego punktu widzenia, jeśli innym nie podoba się jego pomysł – od razu zmienia go na inny.</p> <p>☐ Dziecko nie dyskutuje z innymi członkami grupy, potakuje na wszystko.</p> <p>☐ Dziecko stara się wykonywać wszystkie czynności tak, jak jego koledzy, najczęściej naśladuje inne dzieci.</p>						
<p>Policz znaki X w każdej grupie:</p>	<table border="1"> <thead> <tr> <th data-bbox="384 1487 746 1541">Postawa twórcza</th> <th data-bbox="751 1487 1114 1541">Postawa bierna</th> <th data-bbox="1118 1487 1477 1541">Postawa konformistyczna</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td data-bbox="384 1541 746 1621">...</td> <td data-bbox="751 1541 1114 1621">...</td> <td data-bbox="1118 1541 1477 1621"></td> </tr> </tbody> </table>	Postawa twórcza	Postawa bierna	Postawa konformistyczna	...	...	
Postawa twórcza	Postawa bierna	Postawa konformistyczna					
...	...						

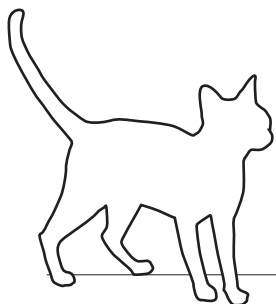
21. Kwestionariusz dla rodziców: Zadowanie dziecka ze żłobka/klubu dziecięcego

INSTRUKCJA

- Przypomnij sobie zachowania dziecka z ostatnich 2-3 tygodni, pomyśl jakie są reakcje dziecka na rozmowy dorosłych, dotyczące żłobka/klubu dziecięcego.
- Porozmawiaj z osobami, które znają dziecko i spędzają z nim czas (np. dziadkowie, opiekunka).
- Zwróć uwagę na treść opowieści dziecka na temat żłobka, wychowawców, innych dzieci, zabaw, posiłków, emocje związane ze żłobkiem/klubem dziecięcym, jak zachowuje się dziecko podczas wychodzenia do żłobka i wracania do domu.

Postaw znak X w wybranym polu

1. Dziecko chętnie idzie codziennie rano do żłobka.	nie	raczej nie	raczej tak	tak
2. Zdarza się, że chce jeszcze zostać w żłobku, gdy po nie przychodzimy.	nie	raczej nie	raczej tak	tak
3. Gdy zdarzy się, że odbierzemy je trochę później niż zwykle chętnie zostaje dłużej w żłobku, nie stanowi to dla niego problemu.	nie	raczej nie	raczej tak	tak
4. Chętnie samo opowiada o tym, co się zdarzyło w żłobku.	nie	raczej nie	raczej tak	tak
5. Chętnie opowiada o swoich Paniach, widać, że je lubi.	nie	raczej nie	raczej tak	tak
6. Chętnie opowiada o swoich koleżankach i kolegach z grupy.	nie	raczej nie	raczej tak	tak
7. Powtarza w domu w swoich zabawach to, co działo się w żłobku.	nie	raczej nie	raczej tak	tak
8. W domu chętnie bawi się w zabawy, które poznało w żłobku, chce nauczyć tych zabaw innych.	nie	raczej nie	raczej tak	tak
9. W różnych sytuacjach przywołuje to, co powiedziała Pani.	nie	raczej nie	raczej tak	tak
10. Chętnie mówi i pokazuje, czego się nauczyło, co robiło, pokazuje różnym członkom rodziny swoje prace, śpiewa poznane w żłobku piosenki.	nie	raczej nie	raczej tak	tak
11. Chciałoby się spotykać ze swoimi kolegami ze żłobka po południu albo w weekend.	nie	raczej nie	raczej tak	tak
12. Gdy dziecko jest chore albo z innego powodu musi zostać w domu chce iść do żłobka.	nie	raczej nie	raczej tak	tak
Ile znaków X postawiłeś w każdej kolumnie:		...	...	...

22. Kwestionariusz dla opiekunów i rodziców: Dziecko w relacjach z dorosłymi**INSTRUKCJA**

- Obserwuj przez kilka dni zachowanie dziecka w relacji z różnymi osobami dorosłymi (znanymi i obcymi).
- Przypomnij sobie jego zachowanie z ostatnich kilku tygodni.

Postaw znak X w wybranym polu

1. Dziecko taktuje opiekuna w żłobku jako „ostoję”, „bezpieczny port”.	nie	raczej nie	raczej tak	tak
2. W sytuacjach trudnych dziecko poszukuje kontaktu z wychowawcą.	nie	raczej nie	raczej tak	tak
3. W sytuacjach trudnych kontakt z opiekunem pozwala dziecku odzyskać równowagę emocjonalną.	nie	raczej nie	raczej tak	tak
4. Dziecko jest przyjaźnie nastawione do pracowników żłobka, uśmiecha się do nich.	nie	raczej nie	raczej tak	tak
5. Dziecko chętnie nawiązuje kontakty z pracownikami żłobka (zaczepia ich, podbiega, zadaje pytania, chętnie odpowiada na zadawane mu pytania).	nie	raczej nie	raczej tak	tak
6. Dziecko wie, że może zwrócić się o pomoc do wszystkich osób z personelu placówki.	nie	raczej nie	raczej tak	tak
7. Gdy zachodzi taka potrzeba dziecko zwraca się o pomoc także do innych, niż opiekun w jego grupie, pracowników żłobka.	nie	raczej nie	raczej tak	tak
8. Dziecko liczy się ze zdaniem opiekuna w żłobku, często przywołuje jego wypowiedzi przy okazji codziennych sytuacji „A Pani powiedziała, że...”.	nie	raczej nie	raczej tak	tak
9. Dziecko stara się być w jak największym stopniu samodzielne, prosi o pomoc dopiero wtedy, gdy samo nie może sobie poradzić.	nie	raczej nie	raczej tak	tak
10. Dziecko chętnie pokazuje opiekunowi w żłobku to, co robi/zrobiło.	nie	raczej nie	raczej tak	tak
11. Pochwała opiekuna jest dla dziecka ważna.	nie	raczej nie	raczej tak	tak
12. Gdy dziecko czegoś nie rozumie albo nie wie szuka odpowiedzi u dorosłego, zadaje dorosłemu pytania, ma nadzieję, że u niego znajdzie odpowiedź.	nie	raczej nie	raczej tak	tak
13. Gdy dziecko nie wie, jak poradzić sobie z zadaniem patrzy, obserwuje dorosłego, potem stara się go naśladować. Gdy po jakimś czasie wraca do tego zadania stara się sobie przypomnieć jak robił to dorosły/opiekun.	nie	raczej nie	raczej tak	tak
14. Dziecko lubi robić różne czynności wspólnie z dorosłym, pomagać dorosłemu, uczestniczyć w zadaniach wykonywanych przez dorosłego.	nie	raczej nie	raczej tak	tak
15. Gdy w żłobku pojawiają się zaproszeni goście/nowe osoby dziecko jest ciekawe kontaktu z nimi, przygląda się im z zainteresowaniem.	nie	raczej nie	raczej tak	tak
16. Nawet, gdy dziecko lubi i woli zajęcia i zabawy z jednym z opiekunów – to akceptuje też i aktywnie uczestniczy w zajęciach prowadzonych przez drugiego z opiekunów w danej grupie.	nie	raczej nie	raczej tak	tak
Ile znaków X postawiłeś w każdej kolumnie:	...	...	...	...

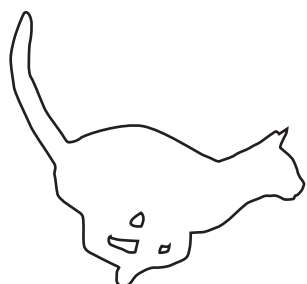

23. Kwestionariusz dla opiekunów i rodziców: Gotowość dziecka do pójścia do przedszkola**INSTRUKCJA**

- Uważnie obserwuj dziecko przez kilka kolejnych dni.
- Przypomnij sobie zachowania dziecka z ostatnich 2-3 tygodni podczas zabaw indywidualnych, zabaw z rówieśnikami, różnych działań samodzielnych i z innymi dziećmi, także przy codziennych czynnościach.

Postaw znak X w wybranych kratkach

A. Gotowość emocjonalna	☐ Dziecko potrafi znieść czasowe rozstanie z najbliższymi. ☐ Dziecko potrafi zaangażować się w działanie i „wciągnąć się w nie” na pewien czas. ☐ Dziecko próbuje radzić sobie z niepowodzeniami, np. próbuje pogodzić się z tym, że nie udało mu się zbudować takiej wieży, jak koledze, próbuje samo się pocieszyć, mówiąc np. „nic się nie stało”, „następnym razem się uda”. ☐ Dziecko jest w stanie skończyć rozpoczętą czynność, mimo, że kończenie nie jest tak ekscytujące jak zaczynanie. ☐ Dziecko jest w stanie poczekać aż dorosły będzie mógł spełnić jego prośbę, odpowiedzieć na pytanie, nie musi mieć wszystkiego od razu. ☐ Dziecko mimo drobnych niepowodzeń, chętnie podejmuje kolejne działania. ☐ Dziecko ma ulubione zajęcia, zabawki. ☐ Dziecko chętnie się angażuje w to, co proponuje mu dorosły.		
B. Gotowość poznawcza	☐ Dziecko potrafi komunikować się za pomocą słów z dorosłymi. ☐ Dziecko swobodnie manipuluje przedmiotami i potrafi znaleźć dla nich inne niż typowe zastosowanie. ☐ Dziecko chętnie poznaje nowe przedmioty i ich zastosowania. ☐ Dziecko potrafi kategoryzować przedmioty wg różnych kryteriów (owoce, pojazdy, ubrania). ☐ Dziecko potrafi porównywać ze sobą przedmioty ze względu na kolor, kształt czy wielkość. ☐ Dziecko potrafi zapamiętać i odtworzyć krótki wierszyk, piosenkę, taniec. ☐ Dziecko pamięta, co dostało w ostatnie święta na prezent od Świętego Mikołaja. ☐ Dziecko stawia różne pytania i domaga się odpowiedzi.		
C. Gotowość społeczna	☐ Dziecko chętnie bawi się z innymi dziećmi. ☐ Dziecko chętnie pracuje z innymi dziećmi przy stoliku/na podłodze nad różnymi zadaniami. ☐ Dziecko ma bliskiego kolegę/koleżankę. ☐ Dziecko jest w stanie dać/pożyczyć koledze swoją zabawkę. ☐ Dziecko potrafi czasem ustąpić w sytuacji konfliktu, nie zawsze musi postawić na swoim. ☐ Zna już inne sposoby rozwiązywania konfliktów niż tylko użycie siły, z których stara się korzystać, choć nie zawsze mu to jeszcze wychodzi. ☐ Dziecko samo nawiązuje kontakty z rówieśnikami, nie trzeba go do tego zachęcać. ☐ Dziecko jest w stanie poczekać na swoją kolej w grze czy zabawie zespołowej.		
Policz znaki X w każdej kategorii:	Gotowość emocjonalna	Gotowość poznawcza	Gotowość społeczna
	...	...	...

Instytut Badań Edukacyjnych

Głównym zadaniem Instytutu jest prowadzenie badań, analiz i prac przydatnych w rozwoju polityki i praktyki edukacyjnej.

Instytut zatrudnia ponad 150 badaczy zajmujących się edukacją – pedagogów, socjologów, psychologów, ekonomistów, politologów i przedstawicieli innych dyscyplin naukowych – wybitnych specjalistów w swoich dziedzinach, o różnorodnych doświadczeniach zawodowych, które obejmują, oprócz badań naukowych, także pracę dydaktyczną, doświadczenie w administracji publicznej czy działalność w organizacjach pozarządowych.

Instytut w Polsce uczestniczy w realizacji międzynarodowych projektów badawczych, w tym PIAAC, PISA, TALIS, ESLC, SHARE, TIMSS i PIRLS, oraz projektów systemowych współfinansowanych przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego.